

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 73 Ekim 2020 & Volume: 13 Issue: 73 October 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ VE OSMANLI TÜRKÇESİ METİNLERİNDE İMLA KAYNAKLI BİR SORUN: ÜNSÜZ UYUMU

A SPELLING PROBLEM IN OLD ANATOLIAN TURKISH AND OTTOMAN TURKISH TEXTS: CONSONANT HARMONY

Ali İhsan YAPICI*

Öz

Oğuz Türkçesinin yazı dili hâline geliş sürecinde Eski Anadolu Türkçesinin sonuna doğru başlayan fonetik, morfolojik ve leksik standartlaşma, Osmanlı Türkçesi Döneminde kısmen tamamlanmış; eklerin yazımında da kalıplaşmalar meydana gelmiştir. Ancak imla kalıplaşmaları, tarihî metinler üzerine çalışma yapan dil araştırıcıları için önemli sorunlardan biridir.

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde karşılaşılan imla kaynaklı sorunlardan biri ünsüz uyumunun var olup olmadığı konusudur. Bilindiği gibi, Türkiye Türkçesinde kelime içinde veya kök ile ek arasında yan yana gelen iki ünsüz seda bakımından birbirine uygun olmak zorundadır. Birçok araştırıcı, Türkiye Türkçesinde var olan bu uyumun söz konusu dönemlerde olmadığını düşünmektedir.

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde ünsüz uyumunun bulunup bulunmadığı konusu ele alınacaktır. Önce konuyla ilgili görüşler açıklanacak, sonrasında ise metinlerden elde ettiğimiz verilerden hareketle konuyla ilgili düşüncemiz dile getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Ünsüz Uyumu.

Abstract

The phonetic, morphological and lexical standardization that started towards the end of Old Anatolian Turkish in the process of Oghuz Turkish becoming the written language was partially completed in the Ottoman Turkish Period; Stereotypes have also occurred in the writing of suffixes. However, spelling patterns are one of the important problems for language researchers who study historical texts.

One of the spelling related problems encountered in Old Anatolian Turkish and Ottoman Turkish texts is whether there is consonant harmony. As is known, Turkey in the Turkish word or additional stem from side to side between two consonants together is seen to be relevant in terms. Many of the researchers, who are in Turkey Turkish think that in the said period of this harmony.

In this study, whether there is consonant harmony in Old Anatolian Turkish and Ottoman Turkish texts will be discussed. First, opinions on the subject will be explained, and then our opinion on the subject will be expressed based on the data we have obtained from the texts.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Ottoman Turkish, Consonant Harmony.

* Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-9084-1596, ayapici@adu.edu.tr

Bilindiği gibi, XIII. yüzyılda ortaya çıkan Anadolu merkezli Türk yazı diline Batı Türkçesi denmektedir. Batı Türkçesinin XIII-XV. yüzyılları kapsayan ilk dönemine Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkiye Türkçesi, Eski Osmanlı Türkçesi, Tarihî Türkiye Türkçesi gibi adlar verilmiştir¹. Batı Türkçesinin XV-XX. yüzyıllar arasındaki ikinci dönemi ise Osmanlı Türkçesi şeklinde adlandırılmış ve bu adlandırma Türkoloji camiasında kabul görmüştür.

Batı Türkçesinin yazı dili oluşu esnasında, Oğuz Türkleri Arap alfabesine dayalı bir alfabe tercih etmişlerdir. Her ne kadar Karahanlılar Döneminden itibaren kullanılmaya başlasa da Oğuzların Arap alfabesini tercih etmesinde, uzun müddet bir arada veya yan yana yaşadıkları Farsların önemli bir etkisi olmuştur.

Oğuzlar, Selçuklular Döneminde yazı dili oluşturmanın en önemli şartı olan siyasi otoriteye sahip olmalarına rağmen, yaklaşık iki yüzyıl yazı dili oluşturamamışlardır. Bunda, Farslardan mirasını devraldıkları devlet sistemini devam ettirme endişesi etkili olmuştur. Farsların kullandıkları Arap alfabesine dayalı Fars alfabesi, Oğuzlar için örnek bir model olmuş, iki dildeki ses ortaklıkları da söz konusu alfabenin Oğuzlar tarafından kolayca kabul görmesini sağlamıştır. Zira Farslar, Arapçada bulunmayan ancak Farsça ile Türkçede ortak olan /p/, /ç/, /g/ seslerini karşılamak için var olan harflerde bazı değişiklikler yaparak yeni harfler meydana getirmişlerdir.

Arap alfabesinin, Türkçenin seslerini tam olarak karşılayıp karşılamadığı konusu tartışmalıdır. Ancak kanaatimizce söz konusu alfabe, ünsüzlerle ilgili ufak tefek sıkıntılar bir kenara bırakılırsa, ünlülerin gösterilmesi açısından yetersiz kalmıştır. Üstelik imla ile ilgili sıkıntılar bununla da sınırlı değildir. Anadolu merkezli Oğuz Türkçesinin konuşma dilinden yazı dili hâline dönüşmesi esnasında, ilk dönemlerde ikili, üçlü, dördü hatta beşli yazımlar söz konusudur. Fonetik, morfolojik ve leksik açılarından henüz bir standartlaşma (=ölçünlüleşme) olmadığı için ilk dönem metinlerinin birçoğunda, hatta aynı kişi tarafından yazılan bir metin içinde dahi bir kelimenin farklı şekillerde yazılabildiği görülmektedir. Bu sebeple, söz konusu dönem kimi araştırmacılar tarafından *yazı dili* olarak değil, *yazılı dil* olarak kabul görmektedir (Uğurlu 2011, Öztekten 2018).

Yazı dilinde Eski Anadolu Türkçesinin sonuna doğru başlayan fonetik, morfolojik ve leksik standartlaşma, Osmanlı Türkçesi Döneminde kısmen tamamlanmış; eklerin yazımında da kalıplaşmalar meydana gelmiştir. Ancak imla kalıplaşmaları, tarihî metinler üzerine çalışma yapan dil araştırmacıları için önemli sorunlardan biridir. Dilin en küçük birimi olan ses ile onun yazıdaki göstergesi olan harf arasında bire bir örtüşme yoktur. Çünkü konuşma dili ile yazı dili birbirinden farklıdır. Konuşma dili daha canlı ve değişken olduğu hâlde, standartlaşma ve imla kalıplaşmaları nedeniyle durağan olan yazı dili daha tutucudur ve söz konusu değişimleri göstermeye elverişli değildir.

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde karşılaşılan imla kaynaklı sorunlardan biri de ünsüz uyumunun var olup olmadığı konusudur. Bilindiği gibi, Türkiye Türkçesinde kelime içinde veya kök ile ek arasında yan yana gelen iki ünsüz seda bakımından birbirine uygun olmak zorundadır. Birçok araştırmacı, Türkiye Türkçesinde var olan bu uyumun söz konusu dönemlerde olmadığını düşünmektedir. Çünkü bulunma hâli eki, ayrılma hâli eki, {+DÜr} geniş zamanda bildirme eki, görülen geçmiş zaman eki, {-DÜr-} fiilden fiil yapımı eki, {-DÜk} sıfat-fiil eki ve bu ekle oluşturulan zarf-fiil eki görevindeki yapılar Osmanlı Türkçesi metinlerinde düzenli olarak, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ise bazı istisnalar dışında çoğunlukla /d/li şekilleriyle yazılmıştır. Bu durum araştırmacıların birçoğunu söz konusu dönemlerde ünsüz uyumu olmadığı düşüncesine sevk etmiştir.

Çalışmamızda Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde ünsüz uyumunun bulunup bulunmadığı konusu ele alınacaktır. Ancak önce konuyla ilgili görüşler açıklanacak, sonrasında ise metinlerden elde ettiğimiz verilerden hareketle konuyla ilgili düşüncemiz dile getirilecektir.

Eski Anadolu Türkçesi üzerine yapılan ve söz konusu dönemi genel hatlarıyla ele alan çalışmalarda, ağırlıklı olarak bu dönemde ünsüz uyumu bulunmadığı görüşü hâkimdir.

Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi (XV. Yüzyıl Gramer - Metin - Sözlük)* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu *Konsonant Benzeşmesi* başlığı altında ele almış ve *imlâsı klişeleşmiş* eklerden bahsederken "Tonsuz konsonant ile biten kök ve gövdelere getirilen eklerin başındaki konsonantların kaideye uyarak tonsuz halde bulunması gerekirken, metnimizde tonlu halde bulunmaktadır. Böylece tonsuz konsonanttan sonra tonlu bir konsonantın geldiği görülüyor. Bu hal belki de eklerin klişeleşmiş bir halde

¹ Bu çalışmada en yaygın adlandırma olan Eski Anadolu Türkçesi tercih edilmiştir.

yazılmasından ileri gelmektedir." diyerek *başda, hilkatde, işden, gitdüm, geçdüin, işitdük, dökdüğü, işdür, çekdürür* örneklerini vermiştir (1994, 58-59).

Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* adlı çalışmasında bulunma ve ayrılma hâli ekleri için herhangi bir açıklama yapmamış; *Asıl Bulunma Hali Şekilleri* başlığı altında bulunma hâli ekinin sadece +dA şeklinde olduğunu, *Asıl Ayrılma Hali Şekilleri* başlığı altında da ayrılma hâli ekinin +dAn ve +dIn şekillerinde olduğunu belirtmekle yetinmiştir (1997, 48-55). *Görülen Geçmiş Zaman* başlığı altında da söz konusu ekin sadece -d şeklinde olduğunu belirten Gülsevin, "Ekin ünsüzü dâimâ d (ötümlü)"dir. EAT.'de henüz ötümlülük-ötümsüzlük uyumuna tabi olmamıştır. Ancak, birkaç eserde seyrek de olsa 't'li şekillerle karşılaşmaktayız." açıklamasıyla ekin ünsüz uyumuna bağlı olmadığını dile getirmiştir (1997, 89).

Hatice Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu ayrı bir başlık altında ele almış ve "Eski Türkçede ötümlülük-ötümsüzlük bakımından ünsüzler arasında bir uyum yoktur. Aynı uyumsuzluk Eski Anadolu Türkçesinde de devam etmektedir. Ötümlü şekilleriyle kalıplaşmış olan ekler kelimenin kök ve tabanı ötümsüz bir ünsüzle de bitse her zaman ötümlü olarak kullanılırlar." açıklamasını yaparak "+dA > *hidmetde, ışıkde*; +dAn > *başdan, kamışdan*; -dI > *dutdı, çıkdı*; +dUm > *itdüm, sokdum*; +dUr > *bağlamışdur, çokdur*; +dIIAr > *berkitdiler, gitdiler*" örneklerini vermiştir (2003, 41).

Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz da *Eski Anadolu Türkçesi* adlı çalışmalarında ünsüz uyumunu ayrı bir başlık altında ele almışlar ve "Eski Anadolu Türkçesinde, ünsüz uyumu yoktur. Bu dönemde bazı ünsüzlerin sürekli ötümlü olması, uyumsuzluğun önemli sebeplerindendir." açıklaması yapmışlardır. Çalışmanın *Ötümlü Bir Ünsüzle Başlayan Ekler* alt başlığı altında, örnek vermeden "bulunma eki +dA, ayrılma eki +dAn, bildirme 3. T. K. eki +dUr(Ur), bildirme 3. Ç. K. eki +dUrI(Ar), görülen geçmiş zaman eki -dI, sıfat-fiil eki -dUK, isimden isim yapım eki +dU, fiilden fiil yapım eki -dUr" şeklinde ekleri sıralamakla yetinmişlerdir (2004, 96).

Kâzım Köktekin de *Eski Anadolu Türkçesi* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu ayrı başlık altında ele almış ve "Ünlü ile biten kelimelere getirilecek eklerin (varsa) tonlu şeklinin, ünsüz ile biten kelimelerin bitiş ünsüzleri dikkate alınarak, tonlu ise (varsa) tonlu; tonsuz ise (varsa) tonsuz şeklinin gelmesi olarak ifade ettiğimiz ünsüz uyumu Eski Anadolu Türkçesinde dal (-) ile yazılan bazı eklerin dışında kendini gösterir." açıklamasını yaptıktan sonra "Eski Anadolu Türkçesinde ünsüz uyumunu bozan ekler şunlardır:" diyerek "-dI > *kaçdılar, saçdı, berkitdi, gitdi*; -dUk > *tutduğı, iletduğüm, gitdüğü, itdüğün*; -dUr- > *açdurdı, koşuşduruñ, çekdürür*; +da > *uşda, yigitlikde, beşikde*; +dAn > *kaçımakdan, atdan, başdan*; +dUr, +durur > *yigitdür, emânetdür, hâcetdür*; +dur > *olmuşdur, kılmışdur* örneklerini vermiştir (2008, 80-81).

Muhammet Yelten de *Eski Anadolu Türkçesi ve Örnek Metinler* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu ayrı başlık altında değerlendirmiş ve "Türkçedeki ünsüz uyumu kuralına göre tonsuz ünsüz ile biten kök ve gövdelere getirilecek eklerin başındaki ünsüzlerin de tonsuz olması gerekmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde bazı ekler tek şekillidir. Yani her ekin hem tonlusu hem de tonsuzu mevcut değildir. Bu sebeple tonsuz ünsüzle biten bir kelimeye d/t ile başlayan bir ek geldiğinde, çoğunlukla ekin ünsüzünde tonsuzlaşma olmaz. Ancak metinlerimizde benzeşme örneklerine az da olsa rastlamak mümkündür." açıklamasından sonra "Aşağıdaki eklerin genellikle ünsüz uyumuna bağlı olmadıkları görülür: -da/-de bulunma hali eki: *hilkat-de, ışıkda*; -dan/-den ayrılma hali eki: *bıcah-dan, iş-den*; -dur/-dür faktitif eki: *bulaş-dur-, it-düreler*; -duğça/-dükçe zarf-fiil eki: *aç-duğça, it-dükçe, yap-duğça*; -duğda/-dükde zarf-fiil eki: *çık-duğda, düş-dükde*; -dum/-düm görülen geçmiş zaman teklik birinci şahıs eki: *aç-dum, baş-dum, çek-düm*; -duñ/-dün görülen geçmiş zaman teklik ikinci şahıs eki: *baş-duñ, işit-dün, yarat-duñ*; -dı/-di, -dılar/-diler görülen geçmiş zaman teklik ve çokluk üçüncü şahıs ekleri: *ağ-dı, ağ-dılar, at-dı, at-dılar, dik-di, dik-diler*; -dur/-dür bildirme eki: *alçağ-dur, bislemiş-dür*" diyerek uyuma aykırı olduğunu düşündüğü ekleri ve örneklerini sıralamıştır (2009, 91).

Vahit Türk, Şaban Doğan ve Yasin Şerifoğlu, *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri* adlı çalışmalarında, Eski Anadolu Türkçesi döneminin ses ve şekil özelliklerini ayrıntıya girmeden kısaca özetlemişler; söz konusu dönemde kullanılan çekim eklerini isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri başlıkları altında sıralamışlardır. Adı geçen çalışmada, bulunma hâli eki +dA ve ayrılma hâli eki +dAn, +dIn olarak sadece sedalı şekilleriyle gösterilmiş; görülen geçmiş zaman eki ise +dU şeklinde gösterildikten sonra "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde görülen geçmiş zaman ekinin ünsüzü daima ötümlüdür, ek henüz ünsüz uyumuna tabi olmamıştır. Ekin ünlüsü teklik ve çokluk üçüncü kişi çekimlerinde daima düz (I), diğer çekimlerde daima yuvarlaktr (U)." açıklaması yapılmıştır (2011, 22).

Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu *Ünsüz Benzeşmesi*² başlığı altında ele almış ve "Eski Anadolu Türkçesi'nde kök-ek birleşmesi

² Bazı araştırmacılar *ünsüz benzeşmesi* terimini tercih etmiştir. Türkçede tüm eklerin tek şekilli olmadığı, birden fazla varyantları olduğu ve ünsüz uyumuna bağlı olarak çalıştıkları düşüncesinden hareketle, çalışmamızda *ünsüz uyumu* terimi tercih edilmiştir.

hadisesinde bazı eklerin tek şekilli oldukları görülmektedir. Türkçe'de sadasız bir ünsüz ile biten kök ve gövdelere getirilen eklerin de sadasız olması gerekmektedir. Bu hususta Eski Türkçe'de ikili bir durum görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde sadasız ünsüzle biten tabanlara eklenen eklerin ilk ünsüzleri genellikle sadalıdır. Yani ünsüzler arasında sadalı olup olmama yönünden bir uyum yoktur. Bu haliyle Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkçe'deki ikili durumdan ayrılmış görünmektedir. Ancak Eski Anadolu Türkçesi'nde bu eklerin az da olsa benzeşmeye girdikleri görülmektedir. Şu ekler kök ünsüzü nasıl olursa olsun hemen daima sadalı olarak kullanılmaktadır." açıklamasını yaparak "(-dı, -di görülen geçmiş zaman eki: *aç-dı-lar, bırak-dı, eyit-di*; -duk, -dük isim-fiil eki: *incit-düg-üñden, git-düg-üñ*; -dur, -dür fiilden fiil yapma eki *it-dür-mezsın, unut-dur-madı*; -da, -de bulunma hali eki: *balçık-da, gurbet-de, bucak-da*; -dan, -den ayrılma hali eki: *ayak-dan, devlet-den, kuvvet-den*; -dur, -dür [durur] bildirme eki: *hikâyet-dür, şart-dur, olup dururoan*)." uyum dışı olduğunu düşündüğü ekleri ve örneklerini sıralamıştır (2013, 109-110).

Ali Akar, *Oğuzların Dili (Eski Anadolu Türkçesine Giriş)* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu ayrı başlık altında ele almamıştır. İlgili eklerle dair bölümde bulunma hâli ekinde bahsederken "Bulunma durumu eki Türkçenin hemen hemen her döneminde {+dA} şeklindedir. Ekin ünsüzü Eski ve Orta Türkçe dönemi Türkistan lehçelerinde Eski Türkçede olduğu gibi tonludur. Uygur dönemi metinlerinde yer yer tonsuz biçimler görülmesine rağmen, bunları bir yazım özelliği olarak değerlendirmek gerekir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde de ek hemen hemen kurallı olarak {+dA} biçiminde yazılmıştır. Bu şekil Osmanlı Türkçesi döneminde de bir yazım kalıplaşması olarak 1928'deki alfabe değişikliğine kadar devam etmiştir." açıklaması yapan Akar, ayrılma hâli eki bahsinde de "Ayrılma hâli Köktürkçede bulunma hâliyle karşılanıyordu. Uygur çağından başlayarak {+dIn} ve {+dAn} şekillerinde görülmeye başlayan ek, Orta Türkçe dönemi Türkistan lehçelerinde, özellikle Çağataycada {+dIn} şeklinde yaygınlaşmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde {+dAn} şekli yaygın ve kurallı olmakla birlikte birkaç örnekte Eski Türkçenin kalıntıları olan {+dIn} biçimine rastlanır. Ekin ilk ünsüzü Tonsuz biçimler 17. yüzyıldan sonra ünsüz uyumuna bağlı olarak gelişmiştir. Fakat yazım kalıplaşmasıyla 20. yüzyıla kadar {+dAn} şeklinde yazılmıştır" diyerek konuyla ilgili düşüncelerini ifade etmiştir (2018, 140).

Eski Anadolu Türkçesi metinleri üzerine yapılmış monografik çalışmalarda ünsüz uyumunun varlığı sınırlı şekilde dile getirilse de konuyla ilgili genel yargılara varılmamış, değerlendirmeler genellikle o eser özelinde yapılmıştır.

Azmi Bilgin, *Nazmü'l-Hilâfıyyat Tercümesi* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu ayrı başlık altında ele almamıştır. Çalışmasında Türkçe kelimelerde şedde kullanımı konusuna değinen Bilgin, ünsüz uyumu konusunu yakından ilgilendiren *أَيْتُمْ eyittüm* 75a/2, *أَيْتَلْرُ eyittiler* 15a/16 örneklerini vermekle yetinmiştir. Aynı durumdaki kelimelerde bazen şedde kullanılmadığını dile getiren ve *أَيْتِي eyitti* 61a/15, *أَيْتُكْ eyittük* 144b/15, *صَتِي şatti* 55b/4, *طُتْمُ tuttum* 95b/15 örneklerini veren Bilgin, ünsüz uyumu konusunda herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır (1996, 30).

Halil Ersoylu da *Menâkıb-ı Mevlâna* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu ayrı başlık altında ele almamıştır. *Ünsüzler İçin Kullanılan Yazı İşaretleri* başlığı altında şeddenin kullanımından bahseden Ersoylu, "Bu işaret, ayrıca, kaynağı ne olursa olsun, sonu ünsüzle biten bir kelime ile, bir ünsüzle başlayan Türkçe bir ekin, aralarında ünlü bulunmaksızın yan yana rastlaması sırasında da zaman zaman konulmuştur. Bu çeşit şedde kullanımında, söz konusu işaretin görevi, bulunduğu ünsüzleri iki kez okutmak değil, orada, yan yana olan aynı veya birbirinin karşılığı niteliğindeki iki sesin varlığına -her ne kadar, harfleri yazılmış ise dikkati çekmektir. Menâkıb-ı Mevlâna'da bu tarz bir şedde kullanımına yol açan çift sesler, yani, ses grupları -td- ve -ll-'dir. Özellikle son sesi Türk dilinin kendi seslerinden birine denk gelerek t ile biten yabancı kelimelerle, doğrudan doğruya Türkçe olanlara, yine aynı sesle başlayan bir ek getirildiğinde oluşan ses grubu (-td-) metin boyunca tek tük unutulma dışında hep şedde ile belirtilmiştir." açıklamasını yaparak *صِفْتَدَه şıfatda*, *اِئْتِي itdi*, *يَرْتَدِي yarattı*, *گِئْتِي gitdi*, *اِئْتُمْ itdüm* örneklerini vermekle yetinmiş; ünsüz uyumu konusunda herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır (2001, 486-487).

Orhan Yavuz, *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu *Ünsüz Benzeşmesi* başlığı altında ele almıştır. "Türkçe kelimelerde görülen ünsüzlerdeki uyum eklerde ve kelime içinde olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Eklerde görülen kalıplaşmalar bu konuda kesin bir karar veremememize sebep olmaktadır. Hâlbuki Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin hemen hepsinde sedasız ünsüzle sonlanan kelime kök ve gözdelerine, sedasız ünsüzle başlayan eklerin getirilmesi gerekirken, bu durum metnimizdeki bazı eklerde karışıklık göstermektedir." açıklamasını yapan Yavuz, ünsüz uyumuna aykırı olan örneklerle birlikte uyuma tabi olan örnekleri de sıralamış; ancak konuyla ilgili kesin bir değerlendirmede bulunmamıştır (2006, 221-222). Bu örneklerde dikkati çeken husus, sonu t ünsüzü ile biten *ma'rifetdedür, yigitden, bulıtdur, yanutdur, yigitdür* örnekleri dışındaki kelimelerin ünsüz uyumuna tabi olmasıdır: *attan, müddetten, duttilar, yarattılar, yattılar, işittiler, kığırttı, duttum, sattum*.

Sonunda diğer sedasız ünsüzlerin bulunduğu kelimelerde doğal olarak uyum görülmemektedir. Çalışmanın sonunda eserin tıpkıbasımı olmadığı için söz konusu örneklerin hepsini kontrol etme şansımız olmadı. Ancak örnek olarak verilen altı varaklık bölümünde *أَيَّتِي eyitti* (153b/1, 153b/3, 154a/1, 154a/5, 154b/2, 154b/4, 155a/2, 155a/7, 155b/1, 156a/1) kelimesinin düzenli olarak şeddeli *t* ile yazıldığı görülmüştür.

Enfel Doğan, *Şeyhoğlu Sadrüddin'in Kâbûs-nâme Tercümesi* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu *Ünsüz Benzeşmesi* başlığı altında ele almıştır. Ünsüz benzeşmesinin iki şekilde gösterildiğini dile getiren Doğan, bunlardan birincisini "Bazı 'te' ve 'ti' ile biten kelimelerde görülen geçmiş zaman eki (-dI), sıfat-fiil eki (-dUk) veya bulunma hâli eki (-dA) gelince hem ünsüz benzeşmesi olmakta hem de kelimenin son harfiyle ekin ilk harfi birleştirilerek şeddeli yazılmaktadır." şeklinde açıklayarak *eyitti* 8/11, *duştuğu* 5/12, *gitti* 17/14, *ettükleri* 37/10 örneklerini vermiştir. İkinci tip ünsüz benzeşmesini de "Yine bazı 'te' ve 'ti' ile biten kelimelerde görülen geçmiş zaman eki (-dI), sıfat-fiil eki (-dUk) veya bulunma hâli eki (-dA) gelince ünsüz benzeşmesi olmakta, ancak kelimenin son harfiyle ekin ilk harfi birleşmemektedir. Ünsüz benzeşmesi ise kelimenin son harfinin üzerine şedde işareti konarak gösterilmektedir." şeklinde açıklayan Doğan, *taşnîf etti* 5/3, *oştan* 10/7, *'avratta* 19/15, *yarattı* 23/5, *aştı* 25/6, *'afv ettüm* 187/1, *ilettüm* 37/2 örneklerini vermiş; ünsüz uyumu konusuyla ilgili kesin bir değerlendirmede bulunmamıştır (2011, 66).

Osmanlı Türkçesi üzerine yazılmış gramer kitaplarında durum daha karmaşıktır. Çalışmaların çoğunda ünsüz uyumu konusu ayrıca ele alınmamış, bu konuda kafa karışıklığına sebep olan ekler anlatılırken de ünsüz uyumundan bahsedilmemiştir.

Hayati Develi, *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu* adlı çalışmasında ünsüz uyumu konusunu ayrı başlık altında ele almamıştır. Görülen geçmiş zaman eki bahsinde "Görülen geçmiş zaman eki 3. teklik şahısta (-dI/-di, -du/-dü, -tı/-ti, -tu/-tü) *دى* şeklinde yazılır. Diğer şahıslarda da bu /d/'li yazılış kalıplaşmış olup tek şekillidir ve imlâda hiçbir zaman ses uyumları göz önünde bulundurulmaz." açıklamasını yapan Develi, söz konusu ekin çekimli şekillerini tablo hâlinde göstermiştir. Bu tablodaki örneklerin eski harfli yazımlarında *د* (dal) harfi kullanılmış olmasına rağmen, ilgili örneklerin okunuşunda (*دوشتی düştü, اچدی açtı, گولدی güldü, کلدی geldi*) hem d'li hem t'li şekiller verilmiştir (2003, 102). Hâl eklerinin yazılışı bahsinde "Bulunma hâli eki (+da/+de, +ta/+te) tek şekilli olup *ده* ile yazılır." açıklaması yaparak *جنتده cennette, آغاچه ağaçta* örneklerini veren Develi, "Ayrılma hâli eki (+dan/+den, +tan/+ten) tek şekilli olup *دن* ile yazılır." diyerek *جنتدن cennetten, آغاچان ağaçtan* örneklerini vermiştir (2003, 90-91). Her ne kadar kesin bir değerlendirmede bulunmamış olsa da açıklamalarından ve örnek kelimeleri okuyuş biçiminden hareketle, Develi'nin söz konusu dönemin konuşma dilinde ünsüz uyumu bulunduğu, ancak bunun yazıda kesinlikle gösterilmediği düşüncesinde olduğu kanısına varılabilir.

Faruk Kadri Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi Grameri* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu *Sessiz uyumu* başlığı altında ele almıştır. Bu bölümde Türkçedeki ünsüz uyumlarından bahseden Timurtaş, bu uyumun sadece kelime içinde değil, kelime kökü ile ekler arasında da bulunduğunu belirtmiştir (2011: 47). *İmlâsı Klişeleşmiş Ekler* başlığı altında isim ve fiillere getirilen ekleri ayrı ayrı ele alan Timurtaş, ayrılma hâli ekini açıklarken "yeni yazıda -dan, -den; -tan, -ten şeklinde görülen ek, eski yazıda *دن* suretinde yazılır" dedikten sonra *قار دن kar-dan, ال دن el-den, آغاچ دن ağaç-tan, گۈنۈش دن güneş-ten* örneklerini vermiştir. Bulunma hâli ekinin açıklamasında da ayrılma hâlinde olduğu gibi bu ekin de eski yazıda sadece *ده* şeklinde yazıldığına işaret eden Timurtaş, *دیوار ده duvar-da, یر ده yer-de, باش ده baş-ta, ایپ ده ip-te* örneklerini vermiştir (2011: 51). *Fiile getirilen ekler* bölümünün *Sigaları gösteren ekler* alt başlığı altında görülen geçmiş zaman ekini anlatırken "Şuhûdi mazi eki -dI, -di; -tı, -ti; -du, -dü; -tu, -tü *دى* şeklinde yazılır: *واردی var-dı, گلدی gel-di, یاپدی yap-tı, اچدی iç-ti, اوقودی oku-du, گۈلدی gül-dü, کوشتی koş-tu, دوشتی düş-tü* gibi." açıklamasını yapan Timurtaş, kesin bir şey söylememekle beraber, tek şekilde yazılan ekin sekiz şekilde telaffuz edilebildiğine işaret etmiştir (2011, 57).

İsmail Hakkı Aksoyak, *Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı* adlı çalışmasında ünsüz uyumu konusunu ayrı başlık altında ele almamıştır. Bulunma hâli eklerini anlatırken "-da/-de: EAT'de ve OT'de bu ek hep tonsuz ünsüzle³ kullanılmıştır." açıklamasını yapan Aksoyak, *چیچکده çiçek-de, بیچاقده bıçak-da, آغاچه ağaç-da* örneklerini vermiştir. Ayrılma hâli eki bahsinde de "-dan, -den: Bu ekler de hep tonsuz ünsüzle kullanılmıştır. -dın, -din ekleri daha azdır." diyerek *باش دن baş-dan, اوکدین öñ-din, اوک دن ok-dan, یانه دین yaña-dın, چیچک دن çiçek-den* örneklerini vermiştir. Görülen geçmiş zaman eklerinden bahsederken "Bu ek -dI/-di [bazen -tı, -ti] biçiminde kullanılır." açıklamasını yapan Aksoyak, buna rağmen ekin t'li şekilleriyle ilgili herhangi bir örnek vermemiştir (2013, 74-75).

Hüsrev Akın, *Osmanlı Türkçesi Dersleri* adlı çalışmasında ünsüz uyumu konusunu ayrı başlık altında ele almamıştır. *Fiil Çekim Ekleri* başlığı altında görülen geçmiş zaman ekinden bahsederken "Bu zaman çekiminde fiilin sonuna ünlü uyumlarına göre '-dI, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü' eklerinden uygun olanı

³ Araştırmacı, sehven *tonsuz ünsüz* yazmış olmalıdır. Örneklerden de anlaşılacağı gibi araştırmacının kastettiği tonlu ünsüzdür.

getirilir. Günümüz alfabesinde ünsüzlerde görülen benzeşme Osmanlı Türkçesinde gösterilmez. Bu nedenle görülen geçmiş zaman kipinin Osmanlı Türkçesindeki yazılışı yalnızca 'دی' şeklindedir." açıklamasını yapmıştır (2017, 82). İsim hâl eklerini anlattığı bölümde ise "İsimlere gelen ekler çok kullanıldıkları için kalıplaşmış şekilleri vardır. Bu ekler ünlü uyumlarına göre değişmez, bütün ünlüler için tek şekilleri vardır." diyen Akın, söz konusu eklerin ünsüzleriyle ilgili herhangi bir değerlendirme bulunmamıştır (2017, 71).

Haluk Gökalp, *Osmanlıca* adlı çalışmasında ünsüz uyumunu ayrı başlık altında ele almamıştır. *Halklılaştırma (Osmanlıca İmladaki Özel Durumlar)* başlığı altında Osmanlı Türkçesinin imla özelliklerini maddeler hâlinde sıralayan Gökalp, söz konusu imla özelliklerinden sekizincisini "Türkçe 'te'li eklerin 'te' yerine 'dal' ḥ harfiyle yazılması" şeklinde ifade ederek اقدى *akıntı*>*akıntı*, اشدى *eşti* > *eşdi*, قوشده *kuşta* > *kuşda* örneklerini vermiştir (2018, 124).

Başta Türkiye Türkçesinin dil bilgisi olmak üzere Batı Türkçesinin tarihî dönemleri hakkında bilgiler veren Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı çalışmasında *lokatif eki* adını verdiği bulunma hâli ekini anlatırken "Eski Türkçede de ek -ta, -te, -da, -de şeklinde idi, fakat konsonant uyumuna bağlı değildi. Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada uzun zaman ekin yalnız d'li şekilleri var olmuş (kuş-da, ağaç-da misallerinde olduğu gibi), t'li şekilleri konsonant uyumuna bağlı olarak ancak son zamanlarda ortaya çıkmıştır." açıklamasını yaparak Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde bu ekin uyuma bağlı olmadığını dile getirmiştir (2009: 235). Ayrılma hâli eki için de *ablatif eki* terimini tercih eden Ergin, "Ablatif eki Eski Türkçede konsonant uyumuna bağlı olmayarak -tın, -tin, -dın, -din şeklinde dar vokalli idi. Batı Türkçesinde ise, datif ve lokatif eklerinin tesiri ile olacak, ek geniş vokalli olmuştur. Başındaki konsonant bakımından ise Batı Türkçesinde ekin uzun zaman yalnız d'li şekilleri mevcut olmuş, t'li şekilleri ancak son zamanlarda konsonant uyumuna bağlanınca ortaya çıkmıştır. Yani ablatif eki Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıcanın ilk devrelerinde -dan, -den şeklinde idi. Osmanlıcanın sonlarında konsonant uyumuna bağlanarak bugünkü -dan, -den, -tan, -ten şekillerini almıştır." açıklamasını yaparak bu ekte de ünsüz uyumu bulunmadığını dile getirmiştir (2009, 236).

Ergin, çalışmasının görülen geçmiş zaman ekiyle ilgili bölümünde de "Görülen geçmiş zaman eki bugün -dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü şeklindedir. Eski Türkçede -tı, -ti, -dı, -di şeklinde idi. Eski Anadolu Türkçesinde esas itibarıyla -dı, -di (bazen -tı, -ti) şeklinde görüyoruz. ... Konsonant ve vokal uyumlarına bağlanarak t'li ve yuvarlak ünlülü şekillerinin ortaya çıkması çok sonra Osmanlıca içinde olmuş, böylece Osmanlıcanın sonlarında bugünkü çok şekilliliğe kavuşmuştur." diyerek bu ekin de ünsüz uyumuna bağlı olmadığını ifade etmiştir (2009, 298-299).

Ergin, partisip şeklinde adlandırdığı sıfat-fiil eklerinden bahsederken "Eskiden bu ekin yalnız -duk, -dük şekli vardı. Vokal uyumuna Osmanlıca içinde bağlanmış, diğer şekilleri ancak son zamanlarda ortaya çıkmıştır." açıklamasıyla bu ekin de uyuma tabi olmadığını belirtmiştir (2009, 336).

Tarafımızdan yapılan metin taramalarında, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde, sınırlı da olsa, ünsüz uyumu bulunduğu tespit edilmiştir. Bu dönemlere ait metinlerde, sonu /t/ ile biten kelime tabanlarına bulunma hâli eki, ayrılma hâli eki, {+Dur} bildirme eki, görülen geçmiş zaman eki, {-Dur-} fiilden fiil yapım eki, {-Duk} sıfat-fiil eki ve {-Duk} sıfat-fiil ekiyle oluşturulmuş zarf-fiil eki görevindeki yapılar eklendiğinde kelime tabanının son ünsüzü ile ek ünsüzü uyuma girmektedir. Bu durumda yan yana gelen /t/ ve /d/ ünsüzleri çoğunlukla ayrı ayrı yazılmakta, ancak ḥ harfinin üzerine şedde konmaktadır. Ünsüz uyumunu göstermek için nadiren de olsa sadece kelime tabanının son ünsüzü durumundaki /t/ yazılmakta, ektaki /d/ ünsüzü yazılmadan ḥ harfinin üzerine şedde konmaktadır. Daha çok Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde rastlanan bu kullanım, Türkçede ünsüz uyumunun varlığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Osmanlı Türkçesi metinlerinde de söz konusu eklerle kelime tabanları arasındaki uyumu göstermek amacıyla /t/ ve /d/ ünsüzlerinin ayrı ayrı yazıldığı ve birinin üzerine şedde konduğu görülmektedir. Kanaatimizce şair ve yazarlar, açık bir şekilde ifade etmeseler de, bu tasarruflarıyla söz konusu ekleri imla kalıplaşması gereği ḥ (dal) harfiyle yazdıklarını; ancak ek ünsüzünün /t/ şeklinde telaffuz edildiğini vurgulamak istemişlerdir.

Son sesinde /t/ sesinin bulunduğu kelimelerde ünsüz uyumunu göstermek için şedde kullanıldığı hâlde, sonunda diğer ötümsüz ünsüzlerin bulunduğu kelimelerde bu uyum ne yazık ki gösterilememektedir.

Çalışmamız için yaklaşık elli eser taranmış ve bu eserlerde tespit edilen söz konusu şedde kullanım örnekleri eklerle göre sıralanmıştır. Yazının hacmini artırmamak için her eserden en fazla beş örnek gösterilmiştir.

1. Hâl Ekleri

1.1. Bulunma Hâli Eki {+DA}

vilâyetde AMMK 2b/7

memleketde AMMK 3a/6

kıyâmetde AMMK 4b/11

âhiretde AMMK 7a/5

zulmetde AMMK 21a/4

evkâtde AMTT 10b/12

felek-i şevâbitde AMTT 13a/2

kâ'inâdadur AMTT 14a/6

nebâtâtde AMTT 14a/12

hayvânâdadur AMTT 14b/2

rivâyetde BHMKB 5a/11

Tevrît'de BHMKB 8a/16

âhiretde BHMKB 11b/16

vaqtde BHMKB 14a/21

şoĥbetde DMNL 7b/11

furşatda DMNL 12a/3

şüretde EAG 5b/7

melekütde EAG 10b/1

nihâyetde EAG 11b/5

Tevrât'da EAG 12a/4

kıyâmetdedür EAG 72b/12

ceberütde EAİ 2b/7

melekütde EAİ 16b/5

täbütda EAİ 194a/1

ĥalvetde EAİ 216a/3

şan'atda EAİ 240a/2

rahmetde FML 8a/3

nedâmetde FML 38b/10

kıyâmetde FML 39a/16

işmetde FML 44a/11

ibâdetde FML 90b/15

şüretde GKH 6a/16

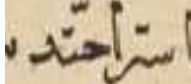
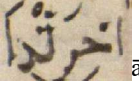
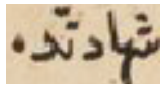
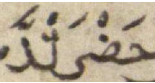
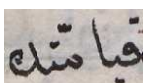
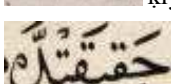
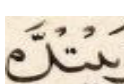
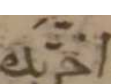
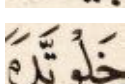
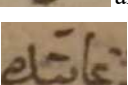
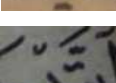

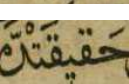

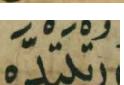
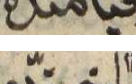
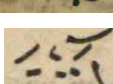

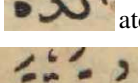

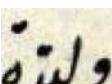

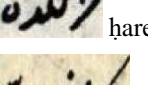
şîretde GKH 6a/16

atda GKH 25a/14

vilâyetde GKH 33a /18

ĥayretde GKH 36b/10

	tā'atda GMK 12a/6		istirāhatda HNG 11a/22
	āḥiretde GMK 13a/3		şehādetde HNG 23b/14
	ḥazretde GMK 20a/3		qiyāmetde İBVL 14b/7
	şoḥbetde GMK 23a/8		ḥaḳīḳatde İNB 10a/11
	gāyetde GRİ 61a/3		beytde İNB 21b/4
	āḥiretde GRİA 88b/10		ḥalvetde İNB 66b/4
	gāyetde GRİA 86b/3		miḥnetde İNB 78a/4
	āyetde HEA 8a/17		basāyıtđa İNW 6b/17
	qiyāmetde HEA 8b/8		ḥaḳīḳatde İNW 7b/12
	āḥiretde HEA 20a/14		salṭanatda İNW 9a/3
	qiyāmetde HKSL 19a/9		rütbetde İNW 62a/12
	āḥiretde HKSL 26a/7		atda KHU 188b/7
	rivāyetde HKSL 46a/7		müddetde KHU 216b/15
	naşīḥatde HNB 1a/8		ḥikāyetde KHU 247b/9
	işbātđa HNB 4a/15		sā'atde KHU 251b/5
	devletde HNB 8b/13		sā'atde KSBGG 22b/17
	ḥareketde HNB 9a/7		şüretde KSBGG 149a/11
	mükāfātđa HNB 11a/2		āḥiretde KSBGG 186a/6
	'azametde HNG 7a/2		

عرفاته

'Arafāt'da KTİ 14a/4

بیتده

beyitde KTİ 83b/5

عبادتده

'ibādetde KTİ 87a/11

ساعته

sā'atde KTİ 83b/9

دعوتده

da'vetde KTİ 132b/2

حکمتده

hikmetde KTK 35b/6

مملکتده

memleketde KVHU 2a/3

ضرورتده

zarūretde KVHU 24b/1

دیانتده

diyānetde KVHU 24b/11

حذاقته

hazāqatda KVHU 27b/14

حاجتده

hācetde KVHU 47b/7

غربتده

ğurbetde KVHU 80a/16

عربیته

'Arabiyetde MİA 12a/13

عجمیتده

'Acemiyetde MİA 12a/13

حضرتده

hazretde MİA 14a/12

ریایتده

rivāyetde MİA 15a/9

نورانیته

nūrāniyetde MİA 70b/10

خلقته

hilkatde MİN 141b/6

سلطانته

salṭanatda MİN 210b/7

مملکتده

memleketde MİN 271b/4

حقیقتده

ḥaḳīqatde MİN 271b/11

شورتده

şūretde MİN 272b/7

حقیقتده

ḥaḳīqatde MM 81a/4

تختده

taḥṭda MM 87a/8

جنتده

cennetde MM 169a/2

صفتده

şıfatda MM 171b/7

جهتده

cihetde MTİ 42a/1

شعاعتده

şecā'atda MTMK 3a/5

جبروتده

ceberūtda MTMK 12a/1

ملکوتده

melekūtda MTMK 12a/1

آیتده

āyetde MTMK 12b/12

موجوداتده

mevcūdātde MTMK 14a/9

حالتده

ḥāletde MYT 74a/7

روایتده

rivāyetde MYT 718a/12

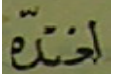
التفاتده

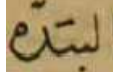
iltifātde MYH 3a/14

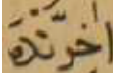
روایتده

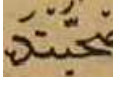
rivāyetde MYH 39b/10

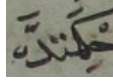
 luğatde MYH 253b/3

 elbetde RAİ 16b/15

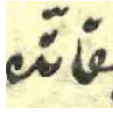
 âhiretde RAİ 66b/1

 şohbetde RAİ 88a/6

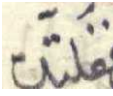
 nevbetde SNİ 250a/13

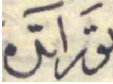
 hikmetde SNİ 111a/1

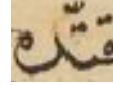
 fikretde SNİ 147a/3

 mîkâtda TSMKA 143b/11

 cehâletde TSMKB 29a/8

 ğafletde TSMKB 31b/19

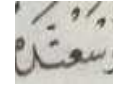
 Tevrât'da TSMKB 50b/3

 vaqtde TTG 1b/15

 ğâyetde TTG 11b/6

 Tevrât'da TTG 59a/16

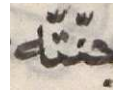
 fûrkatde VMB 7b/9

 vûs'atde VMB 32a/2

 heybetde VMB 32a/3

 emânetde VMB 70a/5

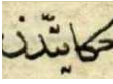
 'işretde VMB 71b/6

 cennette HKSL 9b/4

 zaħmettedür KTK 62a/1

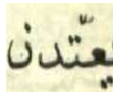
1.2. Ayrılma Hâli Eki {+DAn}

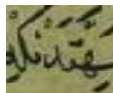
 şaġâvetden AMMK 2b/8

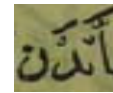
 hikâyetden AMMK 10b/4

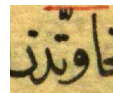
 hacâletden AMMK 24b/11

 ticâretden AMMK 55a/15

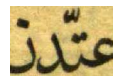
 şerî'atdan AMMK 128b/4

 cihetden ki AMTT 4a/15

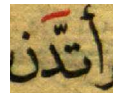
 nebâtdan AMTT 6b/6

 seġâvetden BHMKA 12a/2

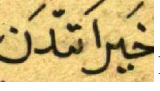

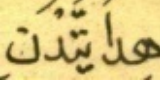

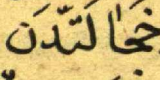

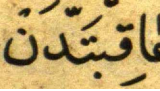
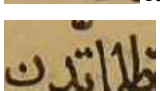
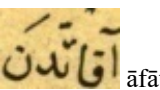
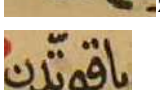
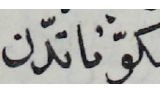

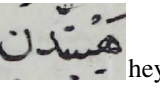

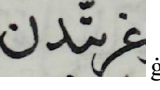

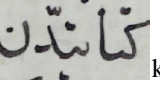

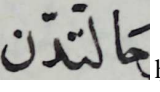

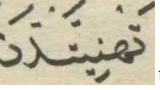
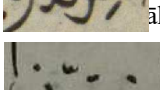
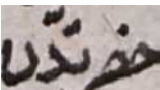
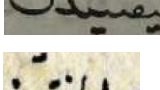

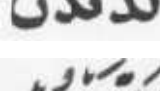

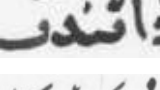
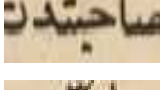
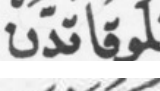

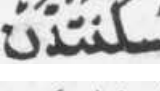

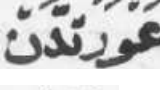
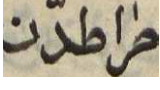
 yâġûtdan BHMKA 16a/1

 tâ'atdan BHMKA 26a/1

 dalâletden BHMKA 31a/9

 kırâ'atdan BHMKA 44a/11

	hayrät dan BHMKB 10b/4		ceberüt dan EAİ 5b/3
	hidāyet den BHMKB 13a/1		mevcūdāt dan EAİ 10a/5
	ḥacālet den BHMKB 16b/5		rahmet den EAİ 10b/3
	āqıbet den BHMKB 18b/23		zulümāt dan EAİ 15a/7
	āfāt dan BHMKB 25a/1		yāqūt dan EAİ 17a/5
	mükevvenāt dan BEL 31a/3		ṭabī'at dan EAİ 99b/10
	heybet den BEL 35b/17		kıyāmet den EAİ 176b/5
	ğurbet den BEL 38a/6		'avrat dan EAİ 203a/7
	kitābet den BEL 44b/18		at dan GKH 22a/12
	hālet den BEL 48b/11		āḥiret den GMK 148a/8
	tehniyyet den DMNL 2b/5		keyfiyyet den GRİ 72b/6
	ḥazret den DNML 26b/22		salṭanat dan HNB 3b/1
	lezzet den EAG 4a/7		şefkat den HNB 9a/16
	zātdandur EAG 10b/11		muşāḥabet den HNG 17a/17
	maḥlūqāt dan EAG 12b/6		maşlahat dan HNG 32a/12
	meskenet den EAG 15b/14		cennet den HKSL 9b/13
	'avrat dan EAG 35b/1		sırāt dan HKSL 19b/13
	ot dan EAG 50b/8		cihet den İBVL 2a/1

صِفَاتِدَنْ

şifattan İNB 10a/2

شَهْوَتِدَنْ

şehvetden İNW 8a/8

دَوْلَتِدَنْ

devletden İNW 8b/11

كُودُورَتِدَنْ

küdüretden İNW 50b/17

نَدَامَتِدَنْ

nedāmetden İNW 108b/12

اَتَدَنْ

atdan KHU 91b/3

اَتَدَنْ

atdan KSBGG 65b/11

مَسْكَنَتِدَنْ

meskenetden KSBGG 96a/5

اَلذَّنْ

atdan KTİ 70b/7

دُوسْتِدَنْ

dostdan KTİ 76b/14

يَغِيْتِدَنْ

yigitden KTİ 107a/16

عِمَارَتِدَنْ

imāretden KTİ 115a/8

مَعْرِفَتِدَنْ

ma'rifetden KTİ 133b/3

يَغِيْتِدَنْ

yigitden KTK 24a/3

غَايِبَتِدَنْ

ğaybetden KTL 8b/18

نِيْمَتِدَنْ

ni'metden KVHU 79a/4

يَغِيْتِدَنْ

yigitden KVHU 101b/11

رُبُورُودَتِدَنْ

rübüretden KVHU 162a/2

رُبُوبِيَّتِدَنْ

rubūbiyetden MİA 69b/12

نُورَانِيَّتِدَنْ

nūrāniyetden MİA 70b/14

وَحْدَانِيَّتِدَنْ

vaḥdāniyetden MİA 95a/13

جِهَتِدَنْ

cihetden MTİ 124a/1

تَوْرَاتِدَنْ

Tevrāt'dan MTİ 3a/13

هَدَايَتِدَنْ

hidāyetden MTMK 9b/5

صِفَاتِدَنْ

şifātdan MTMK 12a/3

مَاعُكُلَاتِدَنْ

ma'külātdan MTMK 14a/13

اَوْتَدَانْدُرْ

otdandur MTMK 18b/9

حَقِيقَتِدَنْ

ḥaḳīqatdan MYH 4a/7

مَخْلُوقَاتِدَنْ

maḥlūqātdan MYH 6a/11

سَمَآوَاتِدَنْ

semāvātdan MYH 538a/15

مَغْفِرَتِدَنْ

mağfiretten MYH 539a/3

عِلْمَتِدَنْ

'alāmetden MYH 544a/18

جَنَابَتِدَنْ

cenābetden MYT 70a/3

غَنِيْمَتِدَنْ

ğanīmetden MYT 81a/2

كَائِنَاتِدَانْدُرْ

kā'inātdandur MYT 95a/14

جِهَتِدَنْ

cihetden MYT 107a/21

هِجْرَتِدَنْ

hicretten MYT 122a/6

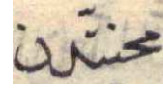
 selāmetden RAİ 37a/2

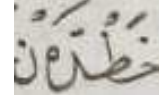
 kudretden TSMKA 43a/2

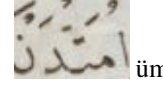
 ğafletden TSMKA 68b/3

 ni'metden TSMKA 217b/15

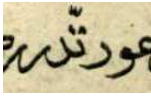
 devletden TSMKA 217b/15

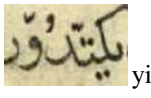
 miḥnetden TSMKB 75a/1

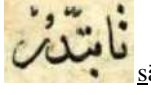
 ḥatdan VMB 15b/1

 ümmetden VMB 81b/16

2. {+DÜr (<+durur< dur-ur)} Eki

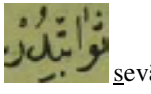
 'avratdurur AMMK 3b/16

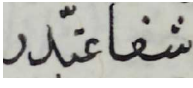
 yigitdür AMMK 8a/16

 sābitdür AMMK 35a/2

 ḥikmetdür AMMK 42a/15

 ğanīmetdür AMMK 75a/7

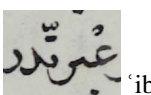
 sevābitdür AMTT 79a/1

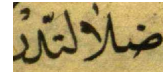
 şefā'atdür BEL 9a/15

 işāretdür BEL 31b/10

 beşāretdür BEL 31b/11

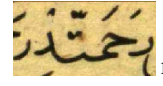
 kerāmetdür BEL 90b/8

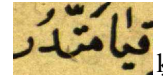
 'ibretdür BEL 87b/10

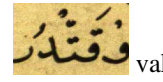
 dālāletdür BHMKA 35b/8

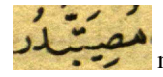
 emānetdür BHMKA 102a/15

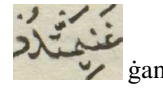
 yigitdür BHMKB 11a/1

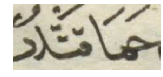
 raḥmetdür BHMKB 27b/8

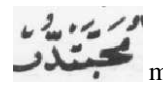
 kıyāmetdür BHMKB 35a/13

 vaqtdür BHMKB 35a/16

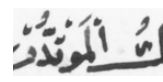
 muşībetdür BHMKB 63a/22

 ğanīmetdür DMNL 17a/11

 ḥamākatdür DMNL 19b/12

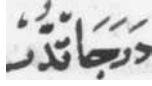
 muḥabbetdür EAG 5b/14

 otdür EAG 39b/1

 melekü'l-mevtdür EAG 48b/10

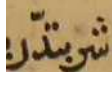
 dūrüstdür EAG 61a/15

 derecâtdur EAG 77a/7

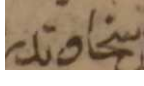
 hayâtdur EAİ 2b/3

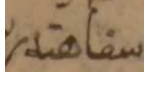
 'ibâretdür EAİ 10b/4

 şerbetdür EAİ 57a/3

 ma'rifetdür EAİ 172b/9

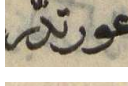
 fazîletdür EAİ 172b/9

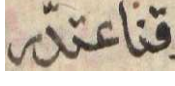
 seĥâvetdür GRİA 86b/3

 sefâhetdür GRİA 86b/3

 ğalaṭdur HNG 7a/2

 salṭanatdur HNG 8b/17

 'avratdur HKSL 26b/14

 ḳanâ'atdür HKSL45a/2

 milketdür İNW 4a/16

 vaĥdetdür İNW 8a/2

 ĥikmetdurur İNW 122b/6

 'imâretdür İNW 114b/17

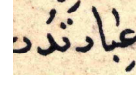
 ḳanâ'atdur KTİ 57b/11

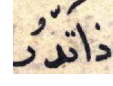
 ĥaĳâretdür KTİ 57b/11

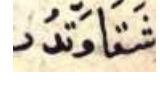
 atdur KTİ 67a/6

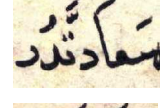
 dördür KTİ 97a/8

 ĥareketdür KTİ 97a/16

 'ibâretdür MTMK 7a/4

 zâtdur MTMK 8a/11

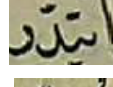
 şaĳâvetdür MTMK 16b/12

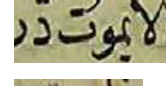
 sa'âdetdür MTMK 19a/3

 firâsetdür MTMK 71b/4

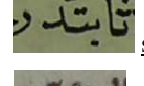
 işâretdür MYH 5a/10

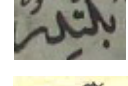
 cemâ'atdür MYH 36b/7

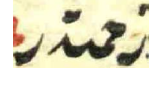
 âyetdür MYH 431a/14

 lâ-yemütdür MYH 523a/22

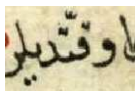
 ḳâbitdür MYH 528b/25

 ḳâbitdür MYT 104a/8

 bulıtdür SNİ 33a/6

 zaĥmetdür TSMKA 80b/16

3. Görülen Geçmiş Zaman Eki {-DI}

 oĳutdılar AMMK 9a/14

 depletđi AMMK 10a/13

يَتَدَوَّمُ yatdum AMMK 93b/12

أَوْنُتْدُكْ unutduñ AMMK 95a/10

سَكْرَنْدِي segirdi AMMK 99a/2

أَيْتْدِي eyitdi AMTB 3a/3

أَلْمَدْرُ إلتدiler AMTB 18a/8

جُلُوسُ إلتدي cülüs itdi AMTB 18a/9

تَكْذِيبُ إلتدiler tekzīb itdiler AMTB 82b/2

كْتَدِرْ gitdiler AMTB 72a/10

أَيْتْدِي eyitdi AMTT 5b/14

إِشْتَدُّنْ işitdün AMTT 16b/7

مُلَاخَظَةُ إلتدiler mülāḥaza itdiler AMTT 58a/1

ذِكْرُ إلتدiler zikr itdiler AMTT 58b/8

تَوَجُّهُ إلتدي teveccüh itdi AMTW 5b/19

حَلْقُ إلتدüm ḥalq itdüm AMTW 5a/14

سَيْرُ إلتدي seyr itdi AMTW 6a/4

أَيْتْدِي eyitdi AMTW 6b/8

تَقْدِيرُ إلتدük taqdir itdük AMTW 8a/8

إِشْتَدُّنْ işitdün BEL 6b/16

كْتَدُّكْ gitdük BEL 13a/23

نُؤِشْتُ إلتدük nüvišt itdük BEL 23b/3

إِشْتَدُّم işitdüm BEL 30a/18

مَدْهُوْشُ إلتدي medhüş itdi BEL 33b/17

إِنْزَالُ إلتدük inzāl itdük BHMKA 6a/12

تَمَسُّكُ إلتدiler temessük itdiler BHMKA 6a/15

ضَرْبُ إلتدüm ḍarb itdüm BHMKA 9a/12

يَارْتَدُّم yaratdum BHMKA 9b/5

شِرْكُ إلتدünüz şirk itdünüz BHMKA 32a/9

تَصَدِّقُ إلتدiler taşdiq itdiler BHMKB 3a/21

إِشْتَدُّكْ işitdük BHMKB 4a/8

يَارْتَدُّم yaratdım BHMKB 4b/12

مَسَالَلَةُ إلتدük musallaḥ itdük BHMKB 12a/23

تَرْغِيبُ إلتدiler terğīb itdiler BHMKB 12b/1

كْتَدِي gitdi DKBA 2a/4

لَا يَتَدِيرْ eyitdiler DKBA 4b/5

قَانَ إلتدي ḳan itdi DKBA 7b/2

بُهْتَانُ إلتدiler bühtān itdiler DKBA 8a/2

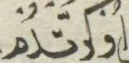
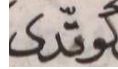
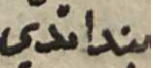
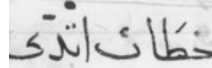
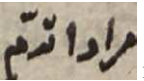
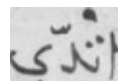
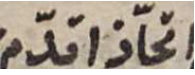
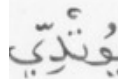
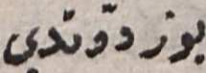
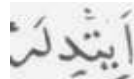

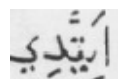
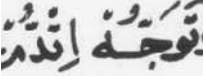
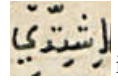
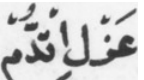
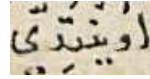
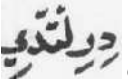
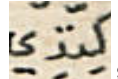
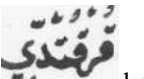
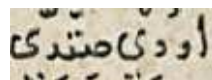
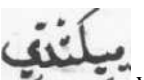
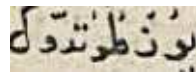
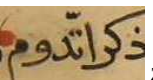
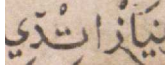

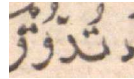
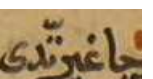
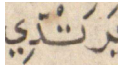

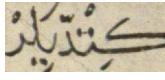

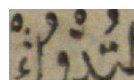
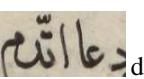
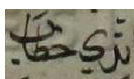
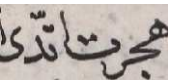
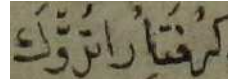
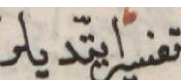
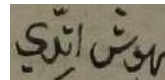
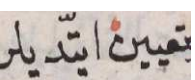
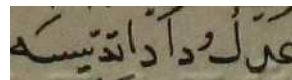
دَوْنُ إلتدي dūş itdi DMNL 2a/11

يَادُ إلتدüm yād itdüm DMNL 4b/3

كْتَدُّنُؤُزْ gitdünüz DMNL 6b/10

قَبُولُ إلتدüm ḳabül itdüm DMNL 10b/3

 öğretdüm DNML 12b/9	 gütdi FML 65b/11
 bend itdi DNML 5a/13	 hitāb itdi FMMBG 16b/1
 murād itdüm DNML 6a/26	 (hicret) itdi FMMBG 18b/11
 ittiḥāz itdüm DNML 8a/7	 yutdı FMMBG 28b/7
 yüz dutdı DNML 14b/22	 eyitdiler FMMBG 42b/11
 atdılar DNML 15a/2	 eyitdi FMMBG 136b/7
 teveccüh itdüm EAG 2b/5	 işitdi GKH 5a/1
 ‘azl itdüm EAG 22a/12	 oynatdı GKH 7a/15
 diriltdi EAG 44b/7	 gitdi GKH 9a/1
 kōrkutdı EAG 46b/9	 ödi şıtdı GKH 11b/10
 yıylatdı EAG 50b/10	 yüz tutduñ GKH 21b/5
 zıkr itdüm EAİ 4a/4	 niyāz itdi GMK 3a/11
 tātđıysa EAİ 10b/10	 dutduğ GMK 4a/6
 çağırtdı EAİ 150a/1	 yaratdı GMK 9a/14
 beñzetdüñ EAİ 315b/3	 gitdiler GMK 45a/16
 öldürtdi EAİ 201b/5	 tutduñ GMK 112a/18
 du‘ā itdüm FML 4a/17	 itdi hitāb GRİ 1b/10
 hicret itdi FML 22b/7	 giriftār itdüñ GRİ 2a/14
 tefsīr itdiler FML 47a/17	 bī-hüş itdi GRİ 16a/7
 ta‘yīn itdiler FML 53b/2	 ‘adl ü dād itdiyise GRİ 33a/12

اِشْتَدَى

işitdi GRİ 82a/3

تَدْبِيرِ اِتْدِي

tedbîr itdi GRİA 83a/8

اِتْدِيلَا ذَا

itdiler ezâ GRİA 38a/10

اِيتْدِي

eyitdi HEA 3a/2

اَيِّنِه اِتْدِي

âyine itdi HEA 6b/4

مِثْلِ اِيتْدِيكِر

meyl itdiler HEA 6b/7

ضَائِعِ اِيتْدِيكِر

zâyi' itdiler HEA 8b/10

بِحَيْلِ اِتْدِي

bahîllık itdi HEA 13b/5

اِكْتَدَى

gitdi HNB 2b/14

اِشْتَدَى

işitdi HNB 3a/8

اِيتْدَى

eyitdi HNB 3a/17

هَلَاكِ اِتْدَى

helâk itdi HNB 9a/8

اِتْدَى

tutdı HNB 12a/13

اِهْتِمَامِ اِتْدَى

ihtimâm itdi HNG 3b/7

اِتْدَى

tercüme itdi HNG 3b/17

اِيتْدَى

eyitdi HNG 5b/3

خِرَامِ اِتْدِيلِر

hıram itdiler HNG 10a/20

اِيتْدَى

eyitdi HKSL 2a/17

يَرَاتْدَى

yaratdı HKSL 5a/14

اوتوتدري

oturtdı HKSL 26b/10

اِشْتَدِيلِر

işitdiler HKSL 35b/9

دوتدیلر

dutdılar HKSL 47b/2

مَعْلُومِ اِتْدَى

ma'lûm itdi HŞMK 2b/9

اِتْدَى

atdı HŞMK 5a/1

عَرَضِ اِتْدَى

'arz itdi HŞMK 8a/8

اِاْتْدَى

akıtdı HŞMK 16b/2

نُوشِ اِتْدَى

nüş itdün HŞMK 129b/8

اِكْتَدَى

gitdiyse İBVL 9b/6

اِمْرَانْدِيكِه

emr itdi ki İBVL 14a/2

عَمَلِ اِتْدِيلِر

'amel itdiler İBVL 14b/3

قَبُولِ اِتْدَى

qabûl itdüm İBVL 15a/9

حَلْقِ اِتْدَى

halk itdi İKTL 1b/2

هَجْرَتِ اِتْدَى

hicret itdi İKTL 7b/12

اِكْتَدَى

gitdiler İKTL 7b/20

اِيتْدَى

eyitdüm İKTL 8a/7

طَغَيْتْدَى

tağıtdı İKTL 8b/7

دُوزْتْدَى

düzetdi İNB 6b/8

قِسْمَتِ اِتْدَى

kısmet itdi İNB 18b/8

تُوْحْتْدَى

tohtatdı İNB 19a/12

طُتْدُوْنِسَا

tutduñısa İNB 30b/2

يَتَدِي

yatdı İNB 70b/11

طَوَّدِي

tutdı İNW 3a/15

قَصَدَ اِتْدِي

kaşd itdi İNW 10b/15

اِشْتَدُ وُكْسَه

işitdüñse İNW 47b/6

اِشْتَدِي

işitdi İNW 61b/14

دَوَزْتَدِي

düzetdi İNW 121b/10

جَمْعِ اِتْدِي

cem' itdi İNZ 2b/8

اِرْتَدِي

eritdi İNZ 8a/13

مُحْكَمِ اِتْدِيلِر

muhkem itdiler İNZ 8b/6

دَكْنَتِي

düketdi İNZ 14a/4

اِشْتَدُ وُكْسَه

işitdüñse İNZ 45a/6

اِرْتَدِي

artdı KAŞL 1b/3

قَغِرْتَدِي

kıgırtdı KAŞL 3a/3

اَقْتَدِي

akıtdı KAŞL 22a/12

يِيْنَلْتَدِي

yiyniletđi KAŞL 26a/14

اَوْكُرْتَدِي

öñürtdi KAŞL 45a/5

اَيْتَدِي

eyitdi KDKD 1b/4

شُرُوعِ اِتْدَاك

şurū' itdük KDTM 5b/3

غَارَتِ اَيْدِي

gāret itdi KHU 61a/7

اَيْتَدِي

gitdi KHU 75a/6

اَيْتَدُم

eyitdüm KHU 85b/2

دُرْتَدِي

dürtdi KHU 91b/3

سَغِيرْتَدِي

segirtđi KHU 95b/14

يَا سَطْتَدَلِر

yas şutdılar KSBGG 6a/13

دَعْوَةَ اِتْدِي

da'vet itdi KSBGG 9a/9

بِرَكْنَدَلِر

berkitdiler KSBGG 37b/14

عَهْدِ اِتْدُم

'ahd itdüm KSBGG 62a/14

اَوْرَدِي سَتْدِي

ödi şıtdı KSBGG 84b/11

اِشْتَدُم

işitdüm KTİ 43b/7

اَيْتَدِي

eyitdi KTİ 43b/14

اَيْتَدِي

gitdi KTİ 59a/3

اَوْكُرْتَدُم

ögretdüm KTİ 71b/8

اَلْمَتَدَلِر

iletđiler KTİ 77b/10

اِشْتَدُم

işitdüm KTK 24a/10

اَيْتَدِي

gitdi KTK 30a/6

اِرْتَدِي

artdı KTK 53b/3

اَوْكُرْتَدِي

öğretdi KTK 53b/5

اَيْتَدِي

eyitdi KTK 65b/9

اَيْتَدُم

eyitdüm KTL 41a/5

بِشُورْتَدِي bişürtdi KVHU 52b/8

صَرَقْتَدِي şarqıtdı KVHU 57b/7

اَوْغُرْلَتْدُمْ uğurlatdum KVHU 61b/6

اَكْتَدْم añlatdum KVHU 62b/16

اَوْقْتَدِي oqıtdı KVHU 79b/14

اَوْزَاتْدِي uzatdı KVHV 6a/15

كْتَدِي gitdi KVHV 8a/14

اَوْكُرْتَدِي öğretdi KVHV 11a/12

زِنَا اِتْدِلِر zinâ itdiler KVHV 24a/15

اَوْنْتْدُمْ unutdum KVHV 32b/15

اَيْتْدِي eyitdi MİA 6b/13

تَالِيفِ اِتْدِلِر te'lîf itdiler MİA 12a/13

كْتَدِي gitdi MİA 134b/13

تَصْنِيفِ اِتْدِلِر taşnîf itdiler MİA 147a/1

اَنْوْتْدِي unutdı MİA 156b/6

يَارْتْدِي yaratdı MİN 127a/10

يَارْتْدِيلِر yaratdılar MİN 314b/5

اَيْتْدِيلِر eyitdiler MİN 316b/2

وَسِيلَه اِتْدِلِر vesîle itdiler MİN 373b/13

جَمْع اَيْدُوكْ cem' itdük MİN 375a/13

سُرْتَدِي sürütđi MM 114b/11

صَاتْدِي şatdı MM 14b/12

يَاتْدُمْ yatdum MM 129a/7

گِتْدِي gitdi MM 44b/2

اِشْتَدِي işitdi MM 45a/4

يَارْتْدِي yaratdı MTİ 49b/3

قُوْتْ طُوْتْدِي kuvvet tıtdı MTMK 3b/9

تَصْنِيفِه اِتْدُمْ taşfiye itdüm MTMK 6a/8

اِشَارَتِه اِتْدِيلِر işâret itdiler MTMK 9b/7

يَارْتْدُمْ yaratdum MTMK 18b/8

تَوْغُرْلُتْدُي toğrultduñ MTMK 70b/11

هَلْكَ اِتْدِي halk itdi MYH 6a/6

اَيْتْدِي eyitdi MYH 7a/1

كَيْتْدِيلِر gitdiler MYH 31b/9

يَابَانَه اِتْدِيلِر yabana atdılar MYH 37b/13

حَوْف اِتْدُمْ havf itdüm MYT 20a/18

نَظَر اِتْدُمْ nazar itdüm MYT 20a/20

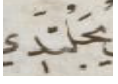
تَاعْلِيم اِتْدِي ta'lîm itdi MYT 28a/21

گُزْتَدِي gözetdi MYT 35a/20

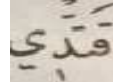
اَيْنِجْتْدِي incitdi MYT 70a/6

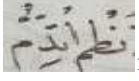
	işitdi NMKTL 31b/5		cülüs itdiler TSMKA 2a/14
	da'vet itdi NMKTL 147b/11		'unf itdüh TSMKA 22b/7
	eyitdiler NMKTL 171a/11		du'ā itdi TSMKA 23b/12
	'ādet itdüm NMKTL 171b/9		irtikāb itdüh TSMKA 25a/14
	zıkr itdüm NMKTL 171b/11		eyitdi TSMKA 65a/3
	ikāmet itdüm RAİ 9a/5		ibdā' ve iḥtirā' itdi TSMKB 1b/3
	vedā' itdi RAİ 13b/6		inzāl itdi TSMKB 3b/19
	iḥtiyār itdüm RAİ 20b/11		nazar itdüm TSMKB 7a/1
	öğretti RAİ 35a/10		mübtelā itdi TSMKB 22a/13
	atduñ RAİ 85a/7		ḥavāle itdüh TSMKB 44b/4
	ḥīle itdiler SNİ 2a/3		şatdum TTG 1b/16
	qulaq dutdılar SNİ 6a/6		gitdi TTG 2b/22
	eşitdiler SNİ 78a/4		qıgırttı TTG 4b/22
	yülüttiler SNİ 149a/4		atdı TTG 5b/9
	yutdı SNİ 180a/6		segirdi TTG 70b/9
	ḥiṭāb itdi TETB 3b/2		şuç itdüm YZL 4a/1
	işitdi TETB 6b/14		eyitdi YZL 6b/2
	iḥtiyār itdüh TETB 7b/10		qabūl itdüm YZL 9b/9
	nazar itdi TETB 12b/8		şatdılar YZL 9b/10
	eşer itdi TETB 19a/11		iletđi YZL 17a/3

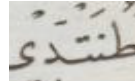
yüceltdi VMB 11b/14

katdı VMB 33b/13

naẓm itdüm VMB 13a/5

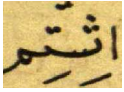

tonatdı VMB 87a/13

aqatdı VMB 33b/4

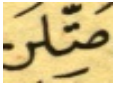
Bazı metinlerde az sayıda da olsa görülen geçmiş zaman ekinin ت (te) harfiyle yazıldığı örneklere rastlanmıştır. Bu metinlerde son sesinde ت (te) ünsüzü bulunan bazı kelimelerden sonra görülen geçmiş zaman ekindeki ünsüzün bazen yazılmadığı; ek ünsüzünün, kelime kökündeki ت (te) harfine şedde konmak suretiyle gösterildiği tespit edilmiştir. *Bahru'l-hikem* adlı eserin Millî Kütüphane B nüshasında tespit edilen *yetiştiriler* ve *çıktı* örnekleri, fiil tabanında farklı bir ünsüz bulunmasına rağmen ek ünsüzünün ت (te) harfiyle yazılması bakımından oldukça önemlidir ve ünsüz uyumu konusundaki görüşümüzü desteklemektedir.

iştimm BHMKB 9a/11, 12

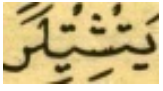
şattuk YZ 225

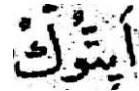
şattılar BHMKB 18b/9

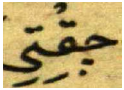
faşıl ittüm KTK 62a/14

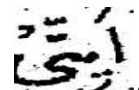
yetiştir BHMKB 28a/4

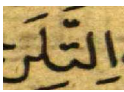
eyittün KTK 66a/12

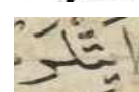
çıktı BHMKB 44b/17

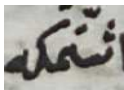
eyitti KTK 66a/13

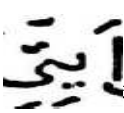
ilettiler BHMKB 74a/3

eyittiler DKBA 4b/4

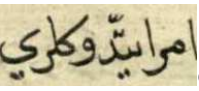

iştimm ki DNML 85b/14

eyitti NHTL 74b/17

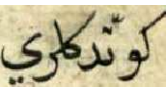
4. Sıfat-Fiil Eki {-DUK + iyelik eki}

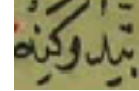
emr itdükleri AMMK 4a/11

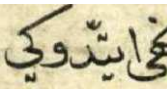
gitdügi AMTB 72a/5

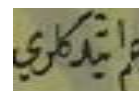
gütdükleri AMMK 6b/11

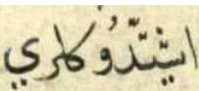
bitdügine AMTT 7a/3

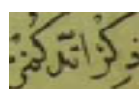
nehy itdügi AMMK 10b/13

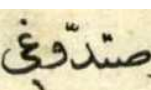
za'm itdükleri AMTT 10b/3

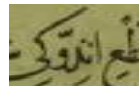
iştidükleri AMMK 41b/7

zıkr itdügümüz AMTT 58a/1

şatdügi AMMK 56a/4

kaţ' itdügi AMTT 72b/15

devr itdüğü AMTT 72b/15

izhār-ı 'aciz itdükleri AMTW

2b/18

zahîre itdüğü AMTW 4a/15

beyân itdüğü AMTW 14a/5

tesmiye itdükleri AMTW 22b/4

zıkr itdügümüz AMTW 39a/4

tekellüm itdükleri BEL 3b/9

girdüğü BEL 43a/9

inkâr itdükleri BEL 46a/11

nehy itdüğünden BHMKA

12b/14

emr itdüğünü BHMKA 25b/11

rüçü' itdüğü BHMKA 26a/8

terk itdüğün BHMKA 31b/7

cezâ itdügümüz BHMKA 31b/8

taqşîr itdüğü BHMKB 7a/11

'amel itdüğünü BHMKB

15a/14

inkâr itdügümüz BHMKB

16b/8

taqşîrlık itdügümüz BHMKB

18b/18

zıkr itdügümüz BHMKB 22b/8

itdüklerini DNML 23b/7

taḥṣīṣ itdüğüdür DNML 31b/16

ıktizâ itdüğü EAG 9a/10

ihyâ itdüğüne EAG 9b/10

kısmet itdüğümünden EAG 23a/12

iḥsân itdüğün EAG 29b/5

hicret itdüğünü EAG 40b/15

da'vet itdüğüne EAİ 67a/9

ṭaleb itdüğün EAİ 122b/4

unutduğun EAİ 150a/2

şatduqları EAİ 154b/7

öğretduğü EAİ 180b/8

vezn itdüğün FML 7a/14

i'tikâd itdüğü FML 10b/5

gümân itdüğün FML 12a/6

zıkr itdüğüdür FML 17a/8

güci yitduğü FML 63a/14

itdüğü cevri GRİ 16b/2

itdüğünü GRİA 103b/10

فتح إيتدوكن

feth itdügin GKH 1a/8

دوتدوغين

dotdügin GMK 7a/11

ایشیتدولیز

işitdügin GMK 45a/17

دوتدوغين

dotdügi GMK 179a/8

ایتدوکی

itdügi HEA 4a/13

یاراتدغی

yaratdügi HEA 6b/3

آرزوایتدوکی

arzū itdügi HEA 7a/7

بیتدوغی

bitdügi HKSL 18b/6

یاتدوغی

yatdügi HKSL 71b/13

بیرام ایتدکلری

bayram itdükleri HKSL 27a/4

یاراتدوغی

yaratdügi HKSL 46a/5

وفات ایتدیکی

vefāt itdigi İBVL 15a/3

تقدیر ایتدوکنه

aqdır itdügine İBVL 16a/17

ایتدوکی زنا

itdügi zinā İBVL 19a/3

ایشیتدکی

işitdügi İNB 66b/6

طوتدوغی

tuđugi İNB 66b/8

آرزوایتدوکن

arzū itdügin İNB 36b/5

ایتدکک

itdügün İNB 48b/11

ایشیتدوکی

işitdügi İNW 56b/6

ایتدوکی

itdügi İNW 120a/4

گیتدوگینه

gitdügine İNW 120a/10

آرزوایتدوکن

arzū itdügin İNZ 15b/5

گیتدوکنه

gitdügine KHU 131a/1

یاتدوغی

yatdügi KHU 157a/3

نیتدوکن

n'itdügin KHU 170a/1

ایتدغندن

atduğundan KHU 214b/2

ایتدوکن

iletdügin KHU 261b/15

تصویر ایتدکوک

taşavvur itdügün KSBGG 43b/8

یاتدغی

yatdügi KSBGG 81a/2

ایتدکک

itdügün (eylügi) KSBGG 117a/5

ایتدکینه

itdügine KSBGG 141a/11

ایتدکوم

itdügüm KSBGG 184a/6

ایلوک ایتدوکوک

eylük itdügün KTİ 20a/6

گیتدوغک

gitdügün KTİ 45a/15

ایشیتدوغک

işitdügün KTİ 106a/14

ایتدوکی

itdügini KTİ 114a/1

ایتدوکنک

itdügünü KTİ 73a/1

آگاه ایتدوکوم

āgāh itdügüm KVHU 36b/17

اَيْتُدُّ كَرِي عَهْدِي itdükleri 'ahdi KVHU 43a/1

اَيْتُدُّ وَكُنْدَنْ (vaşıyyet) itdüğinden KVHU 57a/16

فِنَّهْ اَنْكِيْزْ لِكْ اَيْتُدُّ كَرِي fitne-engizlik itdükleri
KVHU 84b/11

اِشْتَدُّ وَكِنْ işitdügin KVHU 117b/2

قَصِيْدُ اَيْتُدُّ وَكِي kaçd itdügi KVHV 12b/1

يَتَدُّ وَغِي yatduğı KVHV 108a/1

رَتَدُّ وَغِي yaratduğı MİN 129a/1

كَيْتُدُّ وَكِي gitdüginden MİN 141b/10

رُجُوْعُ اَيْتُدُّ وَكِي rücu' itdügi MİN 143b/9

دُعَا اَيْتُدُّ كِي du'â itdügi MİN 348a/5

قَصِيْدُ اَيْتُدُّ وَكِي kaçd itdügi MİN 373a/11

اَيْتُدُّ قِي itdügi MM 71b/2

نَهْيُ اَيْتُدُّ كِنْ nehy itdügümden MTMK 28a/1

قِسْمَتُ اَيْتُدُّ كَوْمَهْ kısmet itdüğüme MTMK 28a/13

بُهْتَانُ اَيْتُدُّ كَلِي 'bühtân itdükleri MTMK 58b/9

طَلْبُ اَيْتُدُّ كِنْ taleb itdüğün MTMK 84a/2

اَوْنَتُدُّ عَوَكْ unutduğıñ MTMK 146b/2

بَايْتُدُّ وَقَلِي yatdukları MYH 45a/25

كَيْتُدُّ وَكْ gitdügün MYH 410a/4

حَلْقُ اَيْتُدُّ كِي halk itdügi MYH 6a/26

نَقْلُ اَيْتُدُّ كِي naql itdügi MYH 553b/2

اَوْزَانْدُوْغَلْدَنْ uzatduğıñdan MYH 452a/12

اِخْتِيَارُ اَيْتُدُّ كِي ihtiyâr itdügi MYT 21a/13

اَيْتُدُّ وَكَنْ itdüğüñüz MYT 69a/3

جَنْكُ اَيْتُدُّ وَكَلِي ceng itdükleri MYT 71a/3

اَكْلُ اَيْتُدُّ وَكْ kl itdügüm MYT 680b/22

زِكْرُ اَيْتُدُّ كِي zikr itdügi MYT 718a/23

اَيْتُدُّ وَكِي gitdügi NMKTL 166a/4

اَيْوَلِيْكُ اَيْتُدُّ وَكْ eyülik itdüğüñ NMKTL 20b/12

زِكْرُ اَيْتُدُّ وَكْمْ zikr itdügümüz NMKTL 161b/18

اَيْمِيْدُ اَيْتُدُّ كَلِي ümmid itdükleri NMKTL 44a/11

نَظْرُ اَيْتُدُّ كِي nazar itdügi RAİ 13a/2

مَدْحُ اَيْتُدُّ كِي medh itdügi RAİ 34b/8

تَقَرُّبُ اَيْتُدُّ وَكُوْغَهْ taqarrub itdüğüne RAİ 37b/5

اَيْسِيْدُ اَيْتُدُّ كِي şayd itdügi RAİ 87a/2

بَغْضُ اَيْتُدُّ وَكْ buğz itdüğüñ RAİ 89b/8

اَيْكَلْتُدُّ كَلِيْNE yükletdüklerine SNİ 98a/8

اَيْلِيْتُدُّ كَلِي iletdükleri SNİ 181a/8

صَبْرُ اَيْتُدُّ كِي şabr itdügi SNİ 251a/15

غَارَتُ اَيْتُدُّ كِي gâret itdügi SNİ255b/4

بیع و اشتراک

bey' ve iştirā itdüğüm

TSMKA 112a/14

شهادتک ان تدوکلری

şehadetlik itdükleri

TSMKB 83b/9

صا تدوخی

şatduğı TTG 1b/16

کتدوکل

gitdügün TTG 6a/13

بغما اتدوکلری

yağmā itdükleri TTG 7a/16

ایتدوکه

itdügüm TTG 9a/3

تدوخی

yatduğı TTG 88a/13

ذکر ایتدیکمز

zıkr itdigümüz VMB 70a/12

بر تدوخی در

yaratduğıdurur VMB 186a/14

گیتدیکمز در

gitdigümüzden VMB 192a/16

تاخیر ایتدیکمی

te'hîr itdüğünü VMB 199a/2

Bazı metinlerde çok az sayıda da olsa sıfat-fiil ekinin ت (te) harfiyle yazıldığı örneklere rastlanmıştır. Bu metinlerde son sesinde ت (te) ünsüzü bulunan kelimelerden sonra sıfat-fiil ekindeki ünsüzün bazen yazılmadığı; ek ünsüzünün, kelime kökündeki ت (te) harfine şedde konmak suretiyle gösterildiği tespit edilmiştir. *Bahru'l-hikem* adlı eserin Millî Kütüphane B nüshasında tespit ettiğimiz *iriştugı* ve *çıktugı* örnekleri, fiil tabanında farklı bir ünsüz bulunmasına rağmen ek ünsüzünün ت (te) harfiyle yazılması bakımından oldukça önemlidir.

کوز اریشتوخی

göz iriştugı BHMKB 52b/13

چقتوخی

çıktugı BHMKB 62b/10

چقتغنی

çıktığı BHMKB 66a/8

اتتوخی

attuğun NHTL 116a/12

نتتوخی

nettüğünü YZ 75

4.1. Zarf-Fiil Eki {-DUK + (iyelik eki) + CA}

وطی ایتدوکی

vaṭ' itdükçe AMMK 115a/5

کوجاگزیتدوکیجه

gücünüz yetdügince BHMKA

19a/8

رفع ایتدوکیجه

ref' itdügince BHMKA 187a/14

کوجک ییتدوکیجه

güciñ yitdükçe BHMKA 36b/7

ناشیت ایتدوکیجه

naşihāt itdükçe BHMKA 139b/7

ایشته ایتدوکیجه

iştihā itdügince BHMKB 30b/1

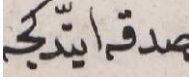
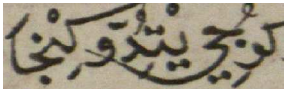

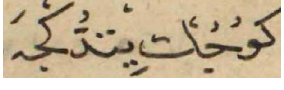
دعا ایتدوکیجه

du'ā itdükçe DNML 14b/12

طلب ایتدوکیجه

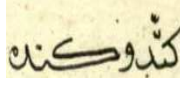
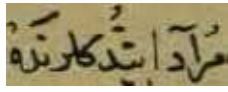
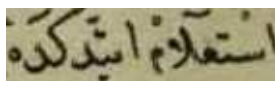
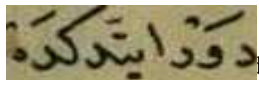
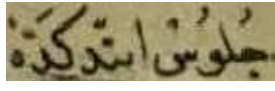
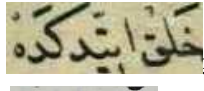
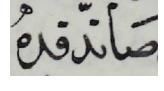
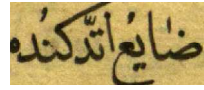
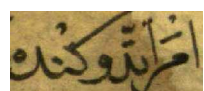

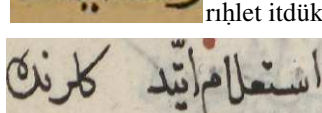
ṭaleb itdükçe DNML 78b/7

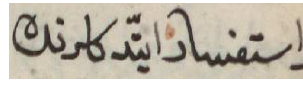
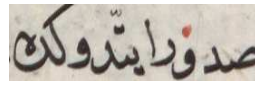
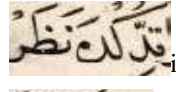
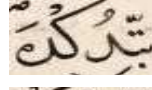
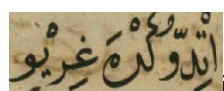

 günāh itdükçe EAİ 310a/11
 şadқа itdükçe FML 42b/9
 güci yitdügince GMK 149a/1
 itdügümce 'add İNW 60b/4
 itdügümce 'add İNZ 41b/1
 gücüñ yitdükçe KHU 272b/12

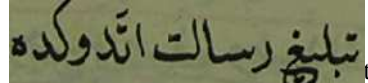
 kuvvetüñ yetdükçe KVHU 123b/12
 gitdükçe KVHU 149a/5
 gücleri yitdükçe MİA 183a/1
 gitdükçe MYT 34a/20
 gücüñ yittükçe KTK 65a/8

4.2. Zarf-Fiil Eki {-DUK + (iyelik eki) + dA}

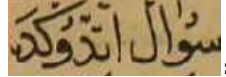
 gitdügünde AMMK 105a/4
 murād itdüklerinde AMTW 5b/8
 sti'lām itdükde AMTW 66a/2
 levr itdükde AMTW 74a/12
 ülüs itdükde AMTW 74a/16
 çalq itdükde AMTW 177b/7
 şatduqda BEL 30b/6
 zāyi' itdügünde BHMKA 5a/9
 emr itdügünde BHMKA 8b/8
 rihlet itdükde EAİ 61b/9
 sti'lām itdüklerinde FML 44a/8

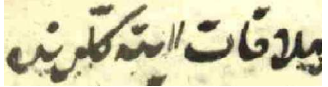
 qıl ü qāl itdüklerinde FML 47b/15
 istifsār itdüklerinde FML 53a/17
 udür itdükde FML 96a/13
 itdüklerinde FML 127a/1
 itdükde nazār İNB 2b/2
 bitdükde İNB 19a/3
 ceng itdükde İNB 74a/2
 itdügünde İNB 70a/10
 itdükde ğriv İNW 122a/11
 ceng itdükde İNZ 43a/1
 gitdügümde KHU 271a/5

tebliğ-i risālet itdükte
MYT 33a/18

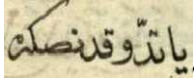
dost itdükte NMKTL 90b/15

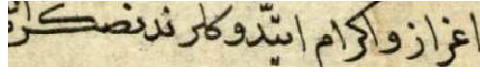
su'āl itdükte RAİ 117b/1

mülākāt itdüklerinde
TSMKA 223b/5

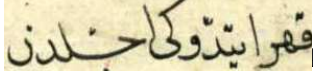
4.3. Zarf-Fiil Eki {-DUK + iyelik eki + (dAn) + edat}

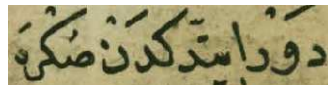
arruf itdükleri gibi
AMMK 2a/15

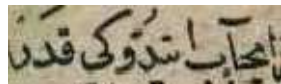
/atduktan sonra AMMK 12a/4

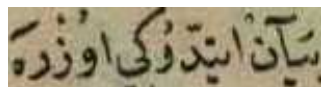
i'zāz u
ikrām itdüklerinden sonra AMMK 52a/13

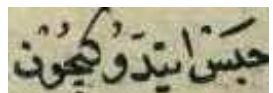
tdükden sonra AMMK 64b/2

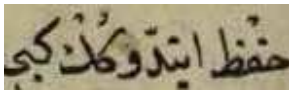
kahr itdügi ecluden AMMK
74b/4

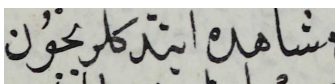
devr itdükten sonra
AMTW 8a/9

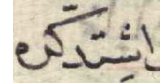
icāb itdügi kadar AMTW
8b/4

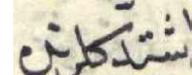
beyān itdügi üzre AMTW
15a/5

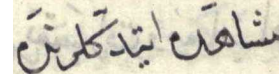
habs itdügiçün AMTW 39b/5

hıfz itdügiñ gibi AMTW
85b/8

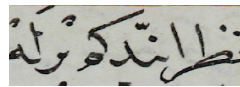
müşāhede itdükleriçün
BEL 16b/17

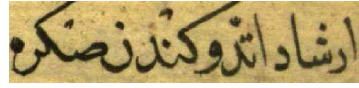
işitdükte TSMKB 11a/2

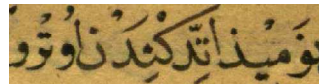
işitdüklerinde TSMKB 54a/1

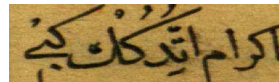
müşāhede itdüklerinde
TSMKB 61b/13

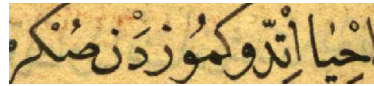
çıktıktā BHMKB 53a/1

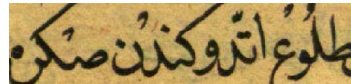
nazar itdügüm birle BEL 47b/1

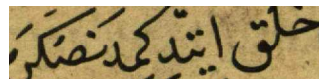
rşād itdügünden sonra
BHMKA 66a/3

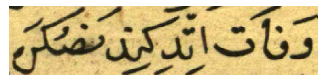
evmīd itdügünden ötürü
BHMKA 157b/7

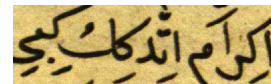
ikrām itdügiñ gibi BHMKA
176a/13

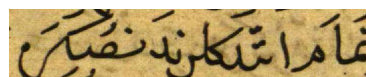
hyā itdügümüzden
sonra BHMKA 197b/1

tulū' itdügünden sonra
BHMKA 203a/5

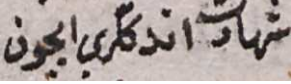
halk itdigimden sonra
BHMKB 4b/7

vefāt itdiginden sonra
BHMKB 58b/3

ikrām itdigin gibi BHMKB
60a/21

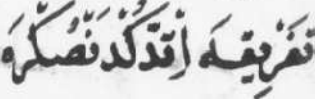
tamām itdüklerinden
sonra BHMKB 74a/4

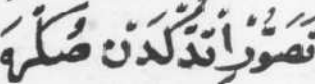

 şehâdet itdikleri için
DNML 27b/18

 zinde itdiği gibi DNML 37a/4

 hicret itdüğinden sonra
EAG 45b/14

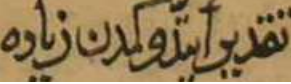
 tefrika itdükden sonra
EAG 75a/12

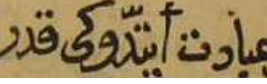
 taşavvur itdükden sonra
EAG 76a/4

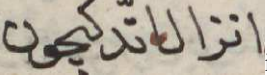
 gitdükden sonra EAİ 137a/1

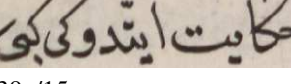
 tereddüd itdüğüm gibi EAİ
303b/6

 da'vet itdüğüm için EAİ
420b/6

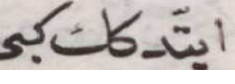
 taqdîr itdüğümden ziyâde
EAİ 187b/10

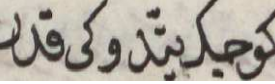
 'ibâdet itdüğü kadar EAİ
237a/9

 inzâl itdüğü için FML 23a/13

 hikâyet itdüğü gibi FML
39a/15

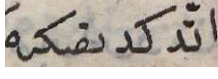
 tevfiğ itdüğü kadar FML
39b/12

 (taqdîm) itdügün gibi FML
73b/13

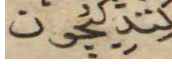
 gücün yitdüğü kadar FML
81a/11

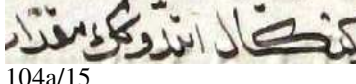
 layerân itdükden sonra HNG
29a/23

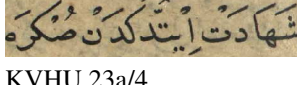
 itdüğü için İNB 50b/4

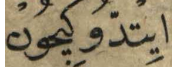
 (tevbe) itdükden sonra İBVL 19a/8

 itduğı için KHU 98b/15

 gitdüğü için KHU 193a/11

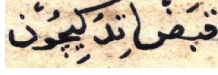
 itdügün miqdâr KTİ
104a/15

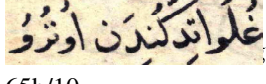
 şehâdet itdükden sonra
KVHU 23a/4

 itdüğü için KVHU 36a/15

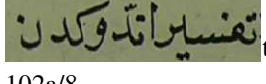
 nelâmet itdüğü için MİN 374a/9

 'de itdüğü için MTMK 40b/11

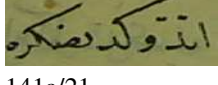
 kabz itdüğü için MTMK 41a/2

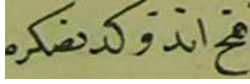
 uluvv itdüğinden ötürü MTMK
65b/10

 kaçdın itdüğüm gibi MYT
78a/3

 tefsîr itdükden (sonra) MYT
102a/8

 itdükleri gibi MYT 113a/7

 (vefât) itdükden sonra MYT
141a/21

 feth itdükden sonra MYT
156a/21

 musahhar itdükden sonra
NMKTL 96a/10

هجرة اندكرند ان صكره
cret itdiklerinden sonra
RAİ 13b/5

اندوكي اجلدن
isti' māl) itdügi ecilden RAİ 14b/17

5. Fiilden Fiil Yapım Eki {-DUr-}

ظلم ايتدميلر
zulm itdürmeyeler AMMK 6b/16

توبه ايتدم
evbe itdürdüm AMMK 25a/11

نكاح ايتددي
nikāh itdürdi AMMK 62b/14

كسب ايتدري
kesb itdürür AMMK 66a/16

حلال ايتدري
helāl itdürdi AMMK 116b/5

ايتدري
itdürdi AMTB 70b/12

اونتدروب
unutdurup AMTT 3b/4

يتدركه
(hareket) itdürmege AMTT 82b/4

فصللر ايتدري
aşllar itdirerek AMTW 6b/19

تطهير ايتدوردي
taḥīr itdürür AMTW 69a/7

سياحت ايتدوره
yāḥat itdürür AMTW 114b/2

قعود ايتدري
ku'ūd itdürür AMTW 121b/17

تعبير ايتدري
a'bir itdürdi AMTW 187a/2

اشتدري
işitdüreyin BHMKA 17b/5

میل ايتدوره
meyl itdüre BHMKA 33a/2

طواف ايتدولر
ṭavāf itdürdiler BHMKA 42a/1

گوندركدن
gütdürmekden BHMKA 56b/15

رحلت ايتدري
rḥlet itdürür BHMKA 148b/2

نزل ايتدري
nüzl itdürdi BHMKB 65a/22

حفظ ايتدوكي
fz itdügün gibi RAİ 89b/6

تكلّم ايتكيزله
kellüm ittigimizle BHMKB 33b/14

قطع ايتدورب
kaṭ' itdürüp DNML 37a/3

سبر ايتدري
seyr itdürdi DNML 82b/22

قذ ايتدورم
ḡatl itdürmezem DNML 94a/10

مشاهده ايتدري
üşāhede itdürmege EAG 4b/2

طتدري
ṭatdürdi EAG 99a/7

سجده ايتدورم
secde itdürdüm EAİ 41b/8

شفاعت ايتدري
şefā'at itdürem EAİ 71b/4

طتدري
ṭatdüra EAİ 125b/4

گتدري
gütdürdüm EAİ 165a/11

اونتدورمش
unutdurmuş EAİ 180a/10

بند ايتدورب
bend itdürüp FML 3a/17

ايتدري
işitdürür FML 17a/17

ملازمت ايتدوردي
mülāzemet itdürdi FML
32b/3

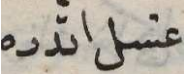
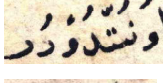

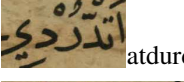
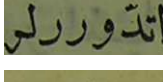

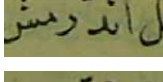
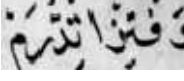

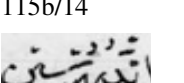
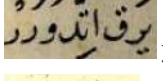
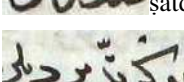
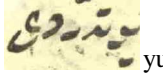
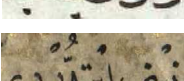
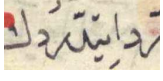
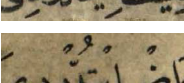
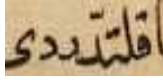
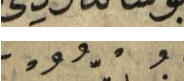
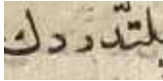

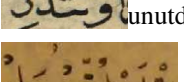
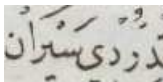
معصيت ايتدوره
ma'şiyet itdürme FML 80a/1

رغبته ايتدركدن
rağbet itdürmekden FML
89a/16

ايتدري
itdürdi GKH 16b/19

نيد ايتدري
nidā itdürdi ki HKSL 37a/14

	ğusl itdüre İBVL 26a/9		unutdurdı MTMK 69b/12
	teyemmüm itdüreler İBVL 26a/10		unutdurur MTMK 224a/6
	hâzır itdürdi İNB 47b/12		işitdürür MTMK 336b/5
	düzetdürdi İNW 10b/3		işitdürmez MYH 521a/6
	atdurdı İNW 52a/6		nidâ itdürdi MYH 493a/9
	ulluğ itdürdi İNW 121b/7		seyr itdürürler MYT 100a/2
	atdurdı İNZ 48b/9		katl itdürmiş MYT 141a/21
	vaftiz itdürem KSBGG 26b/13		ğazâ itdüre MYT 162a/13
	hōrlıklar itdürür KSBGG 115b/14		ta'lim itdür NMKTL 84b/15
	itdürürsın KSBGG 116a/3		terk itdürürsın SNİ 202a/4
	şatdurmaq KTİ 65a/23		yaraq itdürür TETB 5a/9
	öğretirdiler KTİ 75a/5		yutdurdı TSMKA 161b/3
	aşnîf itdürdi KVHU 2a/6		redd itdürdüñ TSMKB 27a/19
	hâzır itdürdi KVHU 59a/13		zinâ itdürdüp TSMKB 56a/5
	boşatdurdı KVHU 105b/11		şaklatdurdı TTG 17a/1
	arzū itdürüp KVHU 113a/2		depeletdürdüñ TTG 27a/23
	unutdurdı KVHU 125b/4		karâr itdürdi VMB 15a/10
	ıkrâr itdürmek MİN 211a/1		tdürdi seyrân VMB 89b/12
	secde itdürdüm MTMK 30a/3		yetiştüre BHMKB 55a/17

Tarağımız metinlerde, çalışmamızın temel konusu olan ünsüz uyumuna ait örnekler dışında yukarıdaki düşüncelerimizi destekleyen başka örnekler de tespit edilmiştir. Bunlardan en yaygın olanı /ll/ ses çiftinin yazımında görölen şedde kullanımıdır. Sonunda /l/ ünsüzü bulunan kelimelere /l/ ünsüzüyle

başlayan ekler geldiğinde iki ünsüzün de ayrı ayrı yazıldığı ve hemen hemen bütün metinlerde ünsüzlerden biri üzerine düzenli olarak şedde konduğu görülmektedir. Hatta yukarıda çalışmamızın esas konusu olan şedde kullanımının görülmeyeceği metinlerde dahi bu örneklere rastlanmıştır. Bu tasarruf, Türkçede kelime kökü ile ek arasında ünsüz uyumu olduğu yönündeki görüşümüzü desteklemektedir. Zira, oluşum noktası bakımından birbirinin aynısı olan ünsüzler, neredeyse tüm metinlerde, iki kez yazılmakta; ancak yine de bu ünsüzlerden biri üzerine şedde konmaktadır.

	sağallarına AMMK 20b/7		mälların FMMBG 5b/1
	deliller AMTW 8a/4		ķullaruma FMMBG 15b/3
	ķiřalleriyle AMTW 4b/14		gönülleri FMMBG 17b/8
	yeřillenür AMTW 29a/18		fezâyillerin FMMBG 21a/1
	yillerün AMTT 6a/9		ķullarımı GKH 15a/9
	yıllık BHMKA 30b/9		ķullanuruz GKH 15a/14
	menzillerinde BHMKA 82b/1		ķullık GMK 122a/9
	ķandiller BHMKB 5b/13		kāmıllık HEA 7a/12
	dilleri BHMKB 11a/13		ķullar HŞMK 18a/12
	amelleriniñ BHMKB 13a/16		diller HŞMK 29a/12
	bellü DKBA 7b/3		yıllar HŞMK 47a/4
	ķullarısız DMNL 7a/9		ķulluķ HŞMK 124a/4
	elli DMNL 52a/9		güllerümden HŞMK 116/2
	cāhillere EAİ 43a/5		amellerini İBVL 5a/13
	yohşulluķ EAİ 96b/7		bellüdür İNW 120a/2
	menzillerin EAİ 178b/4		gönüllerde İNW 3a/3
	oğullarını EAİ 184b/7		fāzılları İNZ 9b/12
	helällıķ EAİ 205a/11		ķulluđını İNZ 12b/5
	ellerinden FML 88b/4		gönüllerde İNZ 18a/6
			ķalellü İNZ 21a/2

kulluğuña İNZ 41b/8

yollar KDTM 5a/15

küllerin KTİ 117b/17

gâfillik KVHU 30b/6

mâyillerdür KVHU 43b/12

gönüllerinden MİA 6b/10

kulları MİA 10a/5

ellerin MİA 38b/5

fuzüllik MİA 148a/6

kullar MİN 82a/5

delîllerle MİN 325a/1

gönüllerin MİN 406b/6

ellerindekin MİN 406b/7

mürsellere MTMK 155a/8

'âkıllar MTMK 2b/1

yolları MTMK 2b/2

gönüller MTMK 18b/4

kullanmak RAİ 88b/11

yıllık TSMKA 8a/16

kullarum TSMKA 19a/17

Fiillerin birinci teklik şahıs çekimlerinde şahıs ekinden sonra soru eki geldiğinde de her iki ünsüz de yazıldığı hâlde soru ekindeki /m/ ünsüzü üzerine şedde konmaktadır. Aynı imla özelliği bir örnekte olumsuzluk ekinde, bir örnekte de zarf-fiil ekinde tespit edilmiştir. Bu örneklerde aynı ünsüzün iki kez yazılması ve sadece birine şedde konması da yukarıdaki görüşümüzü desteklemektedir.

haber vireyim mi AMMK 99a/9

vireyim mi BHMKB 51a/2

naşîhat eylemedüm mi EAİ 343b/10

işitdürem mi EAİ 343b/11

görem mi GMK 105a/15

yummayup GRİA 61a/6

ummadın HEA 5a/7

olubilem mi HŞMK 49a/14

görem mi İNZ 46b/17

işidem mi İNZ 46b/17

Fiillerin geniş zaman şartlı birleşik çekimlerinde ve olumsuz geniş zaman ikinci şahıs çekimlerinde yan yana gelen /z/ ve /s/ ünsüzlerinde de ünsüz uyumu benzeşmesi olduğunu gösteren örnekler vardır. Bu örneklerde yan yana gelen /zs/ ses çifti muhtemelen /ss/ şeklinde telaffuz edildiği için /s/ ünsüzü üzerine şedde konmaktadır.

düşürmezsiz DMNL 6b/12

begenmezsiz DMNL 7a/13

bulmazsam EAG 50b/6

korqmazsam KTİ 26b/15

gitmezsem GKH 23a/17

ıhtilāt itmezse RAİ 31a/7

istemezseñ GKH 22b/5

:evāb virmezsin TSMKB 80b/1

idemezseñüz KTL 92b/17

Taradığımız metinlerde ilk sesinde /d/ ünsüzü bulunan eklerin sonu /d/ ünsüzüyle biten alıntı kelimelere eklendiklerinde de kök ünsüzü ile ek ünsüzünün ayrı ayrı yazıldıkları ve birinin üzerine şedde konduğu görülmektedir. Bu örnekler de yukarıdaki görüşümüzü desteklemektedir.

‘Uṭarid’dedür AMTT 12b/4

Ahmed’dür MYH 5a/25

ḥadīdden BHMKB 50a/3

şāhiddür MYH 5a/26

Muḥammed’den GKH 21a/17

mescidde MYH 43a/24

Muḥammed’den HŞMK 27a/14

mu‘temeddür MYT 679b/14

ḥasedden KTİ 108a/1

cihāddan MYT 138a/22

vücūdda MTMK 14a/8

Bazı metinlerde, sonunda /d/ ünsüzü bulunan bazı alıntı kelimelerin son ünsüzünün /t/ şeklinde yazıldığı; kelimeye getirilen ek ünsüzü ile kök ünsüzünün uyuma sokularak ünsüzlerden biri üzerine şedde konduğu örneklere rastlanmıştır. Bu kullanım, Türkçede kelime sonunda sedalı ünsüz bulunmaması kuralı gereği tercih edilmiş olmalıdır.

ba‘ītdir BHMKB 7a/16

Hūt'da MTMK 43b/1

maḳām-ı Maḥmūt'da BHMKB 7b/1

kaştdan MTMK 58a/6

zebercetden BHMKB 59b/22

mescitde MTMK 132b/3

mevcūtdur MTMK 14b/12

ḥasetdür MTMK 292a/4

vücūdda MTMK 41a/6

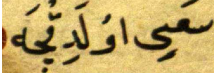
Sonunda /d/ ünsüzü bulunan bazı Türkçe kelimelerde de kök ünsüzü ile ek ünsüzünden biri üzerine şedde konduğu görülmektedir.

oddan EAİ 233b/10

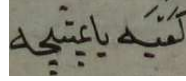
ṭaddıyısa HŞMK 43a/13

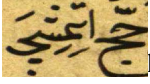
Sonunda sedasız ünsüz bulunan kelimelere eşitlik eki getirildiğinde, kelime sonundaki ünsüz ile ek ünsüzünün uyuma girdiği ve ekin /ç/ harfiyle yazıldığı görülmektedir. Ek birleşmesiyle oluşan {-DUKÇA} zarf-fiil eki de bu kapsamda değerlendirilebileceği için söz konusu ekle ilgili örnekler de buraya alınmıştır. Bir örnekte *Arab* kelimesinin son sesindeki /b/ ünsüzünün /p/ sesine dönüştüğü görülmektedir. Bir örnekte ise aynı kelime *Arab* şeklinde yazılmasına rağmen getirilen yapım ekinin ilk ünsüzü /ç/ harfiyle yazılmıştır.

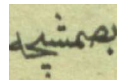
sa'î oldıkça BHMKB 62b/23

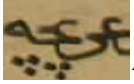
Ka'be yapmışça GRİ 72a/15

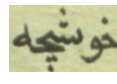
hacc itmişçe BHMKB 75a/2

başmışça HMBMK 5a/10

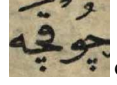
Arapça EAİ 133b/10

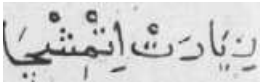
hoşça HMBMK 5a/11

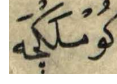
döndükçe FMMBG 26b/3

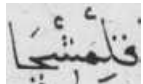
çokça KVHU 109b/11

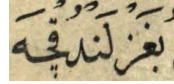
ziyâret itmişçe FMMBG 94a/7

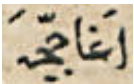
gömlekçe KVHU 139a/12

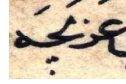
kılmışça FMMBG 101a/4

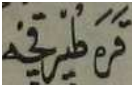
boğazlandıçça KVHU 142b/11

ağaçça GKH 29a/3

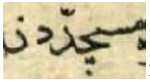

Arabça MTMK 4a/6

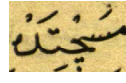

qara toprakça GRİ 68a/2

Bir kelimeye ait iki örnekte alıntı kelimenin iç sesinde yan yana gelen iki ünsüzün uyuma girdiği ve Türkçenin telaffuz sistemine göre yazıldığı tespit edilmiştir. Örneklerden birinde sondaki /d/ ünsüzünün de sedasızlaşarak /t/ dönüştüğü, ancak sona gelen bulunma hâli ekinin uyuma girmedeği görülmüştür.

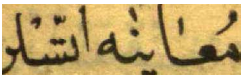

mesçidden AMMK 60b/8

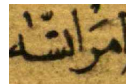

mesçitde BHMKB 63a/16, 17

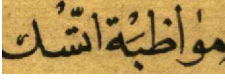
Sadece *Bahrü'l-hikem* adlı eserin Millî Kütüphane A nüshasında görülen ünsüz benzeşmesi örneği de oldukça ilginçtir. Metinde altı örneğine rastlanan bu ses olayında, sonunda /t/ ünsüzü bulunan fiilin şart çekiminde kök ünsüzü ile ek ünsüzü arasına şedde konmuştur. Bu imla tasarrufu, söz konusu ses çiftinin, müstensihin ağız bölgesinde /ss/ şeklinde telaffuz edildiğini göstermektedir.

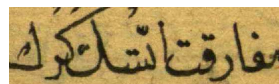
nu'âyene itseler BHMKA 76a/1

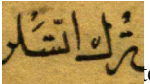
emr itse BHMKA 118a/13

muvâzabat itseñ BHMKA 113b/6

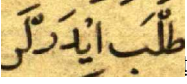

mufârağat itseñ gerek 150b/8

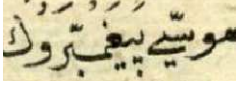
terk itseler BHMKA 117a/14

Aynı metnin B nüshasında tek örneği tespit edilen başka bir ünsüz benzeşmesi de geniş zaman üçüncü çokluk şahıs çekiminde görülmektedir. Tek örneğe rağmen bu imla özelliği, yan yana gelen /rl/ ses çiftinin /ll/ şeklinde telaffuz edildiğine işaret etmektedir. Zira, Türkiye Türkçesi ağızlarında da aynı ses olayı örnekleri görülmektedir.

aleb iderler BHMKB 11b/9

Konuyla ilgili dikkat çekici bir ses benzeşmesi örneği de *Âdâb-ı Menâzil* adlı eserin Millî Kütüphane nüshasında tespit edilmiştir. Söz konusu eserde *peygamber* kelimesinde yan yana bulunan mim ve be harflerinin üzerine düzenli olarak şedde konduğu görülmüştür. Bu imla özelliği, bu kelimedeki /mb/ ses çiftinin /mm/ şeklinde telaffuz edildiğini göstermektedir.

Müsâ peygamberü AMMK 14a/6

Sonuç

Gerek Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemleri gerekse bu dönemlere ait tarihî bir metin üzerine yapılmış çalışmalarda, söz konusu dönemlerde ünsüz uyumu bulunmadığı yönünde genel bir kanaat oluşmuştur. Bazı metin çalışmalarında ise ünsüz uyumu, ünsüz benzeşmesi veya şedde kullanımı başlıkları altında sadece çalışılan esere özgü değerlendirmeler yapılmış, bazılarında ise bu konuya hiç değinilmemiştir.

Elimizde herhangi bir ses kaydı olmadığı için Türkçenin tarihî dönemleriyle ilgili değerlendirmeler daima yazılı kaynaklardan hareketle yapılmakta, metinlerdeki imla özelliklerinden hareketle o dönemlerin fonetik özellikleriyle ilgili genel kurallar ortaya konmaktadır. Halbuki yazı dili ile konuşma dili birbirinden farklıdır ve özellikle imla kalıplaşması sebebiyle kimi zaman seslerin göstergesi konumundaki harfler, konuşma dilinin ses özelliklerini tam anlamıyla yansıtamaz. Çalışmamıza konu olan ünsüz uyumu (yaygın görüşe göre ünsüz uyumsuzluğu) konusu da imla özellikleri esas alınarak değerlendirildiği için araştırmacıları yanılgıya düşürmüştür.

Çalışmamız için incelediğimiz metinlerde tespit edilen örnekler, aslında söz konusu dönemlerde, sınırlı da olsa, ünsüz uyumu bulunduğunu göstermektedir. Bulunma hâli eki, ayrılma hâli eki, bildirme eki, görülen geçmiş zaman eki, {-DUR-} fiilden fiil yapım eki, {-DUK} sıfat fiil eki ve bu ekle oluşturulan zarf-fiil görevindeki yapılar, söz konusu dönemlere ait metinlerde çoğunlukla ۛ (dal) harfiyle yazılmış, özellikle Osmanlı Türkçesi döneminde bu eklerin imlası kalıplaşmıştır. Ancak, taradığımız metinlerdeki birçok örnekte de görüldüğü gibi söz konusu ekler son sesinde /t/ ünsüzü bulunan kelime tabanlarına eklendiklerinde kök ünsüzü ile ek ünsüzü ayrı ayrı yazılmakta, ünsüzlerden biri üzerine şedde konmaktadır. Bu noktada dikkati çeken husus şeddedir. Bilindiği gibi Arap alfabesindeki işaretlerden biri olan şedde, Arapça kelimelerde aynı ünsüzün iki defa okunmasını sağlar. Şeddenin kullanımındaki amaç aynı ses değerindeki iki harfin bir defa yazılmasını sağlamaktır. Şeddenin Türkçedeki kullanımı Arapçadaki kullanımından hem şekil hem de işlev bakımından farklıdır. Zira, Türkçe kelimelerde şedde de kullanılsa aynı ünsüz yan yana geldiğinde iki defa yazılır. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bunun istisnası örnekler de vardır. Kanaatimizce şeddenin Türkçe kelimelerdeki kullanım amacı ünsüz uyumunu göstermektir. Sonunda diğer sedasız ünsüzlerin bulunduğu kelimelerde şedde kullanılmadığı için doğal olarak ünsüz uyumu gösterilememektedir.

Şedde ile gösterilen ünsüz uyumu, kullanım sıklığı bakımından eserden esere ve eklere göre farklılık göstermektedir. Taranan metinlerden hareketle şedde kullanımının diğer eklere nazaran görülen geçmiş zaman ekinde daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bazı eserlerde söz konusu eklerin yazımında neredeyse kurallı ve düzenli şekilde şedde kullanılmıştır.

Taranan Eserler

- AMMK (=Âdâb-ı Menâzil Millî Kütüphane Nüshası)
- AMTB (=Acâ'ibü'l-mahlûkât Garâ'ibü'l-mevcûdât Tercümesi Berlin Nüshası)
- AMTT (=Acâ'ibü'l-mahlûkât Garâ'ibü'l-mevcûdât Tercümesi Topkapı Nüshası)
- AMTW (=Acâ'ibü'l-mahlûkât Garâ'ibü'l-mevcûdât Tercümesi The Walters Art Museum Nüshası)
- BEL (=Behçetü'l-esrâr Leipzig Nüshası)
- BHMKA (= Bahru'l-hikem Millî Kütüphane A Nüshası)
- BHMKB (= Bahru'l-hikem Millî Kütüphane B Nüshası)
- DKBA (=Dâsitân-ı Kız Belit ve Yigit Avusturya Nüshası)
- DMNL (=Dehşetü'nâme Leipzig Nüshası) 1587 yılında istinsah edilmiştir.
- DNML (=Delâ'il-i Nübüvvet-i Muhammedî Leipzig Nüshası)
- EAG (=Envârü'l-âşıkîn Gallica Nüshası)
- EAI (=Envârü'l-âşıkîn İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Nüshası)

- FML (=Fütühât-ı Mekkiyye Leipzig Nüshası)
FMMBG (=Feâyil-i Mekke ve'l-medîne ve Beytü'l-makdis Gallica Nüshası)
GKH (=Gazâ-i Kal'a-i Hayber Koç Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası)
GMK (=Garib-nâme Millî Kütüphane Nüshası)
GRİ (=Gencine-i Râz İBB Nüshası)
GRİA (=Gencine-i Râz İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Nüshası)
HEA (=Hediyetü'l-ervâh Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Nüshası)
HMBMK (=Hikâyet-i Meymûne Bânü Millî Kütüphane Nüshası)
HKSL (=Hikâyet-i Kırk Su'âl Leipzig Nüshası)
HNB (=Hümâyun-nâme Belgrad Nüshası)
HNG (=Hümâyun-nâme Gallica Nüshası)
HŞMK (=Şeyhî - Hüsrev ü Şîrin Millî Kütüphane Nüshası)
İBVL (=İmâm Birgivi Vasiyet-nâmesi Leipzig Nüshası)
İKTL (=İbni Kesir Tercümesi Leipzig Nüshası)
İNB (=İskender-nâme Bratislava Nüshası)1486 yılında istinsah edilmiştir.
İNW (=İskender-nâme The Walters Art Museum Nüshası)
İNZ (=İskender-nâme Zile Halk Kütüphanesi Nüshası)
KAŞL (=Kıssa-i Antere bin Şeddâd Leiden Nüshası)
KDKD (=Kitâb-ı Dede Korkut 'alâ-lisân-ı tâ'ife-i Oguzân Dresden Nüshası)
KDTM (=Kelile ve Dimne Tercümesi Münih Nüshası)
KHU (=Kırânü'l-habeşi Upsala Nüshası)
KSBGG (=Kitâb-ı Seyyid Battâl Gâzi Gallica Nüshası)
KTİ (=Akkadioğlu - Kâbûs-nâme Tercümesi İBB Nüshası)
KTK (=Şeyhoğlu Sadrüddin - Kâbûs-nâme Tercümesi Kahire Nüshası)
KTL (=Akkadioğlu - Kâbûs-nâme Tercümesi Londra Nüshası)
KVHU (=Kırk Vezir Hikâyesi Upsala Nüshası)
KVHV (=Kırk Vezir Hikâyesi Vambery Nüshası)
MİA (=Mirsadü'l-ibâd Ayasofya Nüshası)
MİN (=Mirsadü'l-ibâd Nuruosmaniye Nüshası)
MM (=Lokmanî Dede - Menâkıb-ı Mevlânâ)
MTİ (=Müntehâ Tercümesi İBB Nüshası)
MTMK (Müntehâ Tercümesi Millî Kütüphane Nüshası)
MYH (=Me'âlimü'l-yakîn Halet Efendi Nüshası)
MYT (=Me'âlimü'l-yakîn Topkapı Nüshası)
NHTL (=Nazmü'l-hilâfiyyât Tercümesi Londra Nüshası)
NMKTL (=Nazmizâde Murtazâ - Kâbûs-nâme Tercümesi Leipzig Nüshası)
RAİ (=Ravzatü'l-Ahyâr İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Nüshası)
SNİ (=Darîr - Siyer-i Nebî İBB Nüshası)
TETB (=Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi Belgrad Nüshası)
TETT (=Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi Topkapı Nüshası)
TSMKA (=Terceme-i Sittin Li-Câmi'i'l-Basâtin Millî Kütüphane Nüshası)
TTTG (=Taberî Tarihi Tercümesi Gallica Nüshası)
VMB (=Vesiletü'l-Mahmûdiye Berlin Nüshası)
YZ (=Şeyyad Hamza -Yûsuf u Züleyhâ)
YZL (=Yûsuf u Züleyhâ Leipzig Nüshası)

KAYNAKÇA

- Akar, Ali (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
Akın, Hüsrev (2017). *Osmanlı Türkçesi Dersleri I*. Erzincan: Doğu Ciltevi Yayınevi.
Aksoyak, İsmail Hakkı (2013). *Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
Bilgin, Azmi (1996). *Nazmü'l-Hilâfiyyât Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Canpolat, Mustafa (2018). *Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Develi, Hayati (2003). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I*. İstanbul: Bilimevi Yayınları.
Doğan, Enfel (2011). *Şeyhoğlu Sadrüddin'in Kâbûs-nâme Tercümesi (Metin-Sözlük-Dizin-Notlar-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
Ergin, Muharrem (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
Ersoylu, Halil (2001). *Menâkıb-ı Mevlâna*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Gökalp, Haluk (2018). *Osmanlıca*. Adana: Karahan Kitabevi.
Gülsevin, Gürer (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Gülsevin, Gürer ve Erdoğan Boz (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
Köktekin, Kâzım (2008). *Eski Anadolu Türkçesi*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
Özkan, Mustafa (2013). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
Özaktan, Özkan (2018). "Eski Anadolu Türkçesi Bir Yazı Dili midir?". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 24, s. 260-266.
Şahin, Hatice (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Timurtaş, Faruk Kadri (1994). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer - Metin - Sözlük*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
Timurtaş, Faruk Kadri (2011). *Osmanlı Türkçesi Grameri III*. İstanbul: Alfa Yayınları.
Türk, Vahit ve Şaban Doğan ve Yasin Şerifoğlu (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
Uğurlu, Mustafa (2011). "Oğuzca ve 'Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi'". *TurkishStudies*. Volume 6/1, s. 123-154.
Yavuz, Orhan (2006). *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri [İnceleme-Gramer-Metin]*. Konya: Tablet Kitabevi.
Yelten, Muhammet (2009). *Eski Anadolu Türkçesi ve Örnek Metinler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.